

CONGREGATIO GENERALIS CX

27 octobris 1964

Exc.mus P. D. PERICLES FELICI, arch. tit. Samosatensis, *Ss. Concilii secretarius generalis*:

Centesimam decimam congregationem generalem moderabitur em.mus ac rev.mus D. card. Leo Ioseph Suenens, arch. Mechliniensis-Bruxellensis.

In hac congregatione, Patres venerabiles, vobis distribuetur textus emendatus cap. VIII schematis constitutionis *de Ecclesia* et relationes nempe *de B. Maria Virgine*.

Hic textus emendatus suffragationi subiicietur feria quinta proxima et unica suffragatione super integrum caput, ita ut haberi possit triplex formula: *Placet, non placet, placet iuxta modum*.

Et en nomina eorum, qui verbo uti petierunt circa schema *de Ecclesia in mundo huius temporis* in primis ad cap. II et III: em.mi ac rev.mi DD. cardd. Ioseph Frings, arch. Colonien. in Germania; Antonius Caggiano, arch. Bonaëren. in Argentina; Radulfus Silva, arch. S. Iacobi in Chilia; beat. D. Maximus IV, patr. Antiochenus et totius Orient. Alex. et Hierosolymitanus Melchitarum; exc.mi ac rev.mi DD. Hadrianus Gand, ep. coad. Insulen. in Gallia; Elias Zoghby, arch. tit. vic. patr. Antiochen. Melchitarum; Radulfus Zambrano, ep. Facatativen. in Columbia; Ioseph M. Marling, ep. Ieffersonien. in Stat. Foeder.; Carolus M. Himmer, ep. Tornacen. in Belgio; Paulus Gouyon, arch. Rhedonen. in Gallia; Ioseph Garneri, ep. Segusien. in Italia; Sigefridus Kowalski, ep. aux. Ulmen. in Polonia; Franciscus Kuharić, ep. aux. Zagabrien. in Iugoslavia; Hermannus Volk, ep. Moguntin. in Germania; Ernestus J. Primeau, ep. Manchesterien. in Stat. Foed. Americae Sept.; Henricus Gufflet, ep. coad. Lemovicen. in Gallia; Villelmus Clevan, ep. aux. Colonien. in Germania; Henricus Nicodemo, arch. Baren. in Italia; Mauritiu Pourchet, ep. S. Flori in Gallia; Aurelius Sorrentino, ep. Boven-sis in Italia.

Deinde ad cap. IV exc.mi DD. Marcellus Gonzales, ep. Asturicen. in Hispania; Isaac Ghattas, arch. ep. Theben. Coptorum in Aegypto; Dominicus Athaide, arch. Agraen. in India; Georgius Bėjot, ep. aux. Remen. in Gallia; Andreas G. Grutka, ep. Garien. in Stat. Foed. Americae Sept.; Simon Lourdusamy, ep. aux. Bangaloren. in India.

1

EM.MUS P. D. IOSEPH CARD. FRINGS
Archiepiscopus Coloniensis

Venerabiles Patres et dilectissimi omnes qui adstatis in tribunis,

Tria velim adnotare ad magis enucleanda principia in cap. III contenta sed cum legere non possim et res hodie proferendae sint aliquantum difficiliores, cum permissione em.morum moderatorum oro vos, Fratres, ut uti possim oculis et voce optimi mei secretarii [Rev. D. Hubertus Luthe] qui legat quae ego sic dictavi.¹

1. Ex corde adhaereo iis, qui periculum alicuius platonismi in nostro schemate annuerunt. S. Augustinus ut iuvenis dixit aliquando « Deus et anima, nihil aliud »; sed ut senex idem reprobavit, quia Christus non solum venit, ut animas hominum salvas faceret, sed etiam corpora, et non tantum singulares homines, sed etiam homines in societate viventes, populos et mundum totum.

2. Sed etiam theologia incarnationis, secundum quem Christus incarnatus est, ut non tantum animas sed etiam corpora et mundum salvaret, per se *sola*² sumpta pericula non parva continet. Nam incarnatio filii Dei ad mysteria crucis et resurrectionis tendit. Et haec mysteria in nostro schemate pondus sibi proprium non habere videntur. Caro enim huius mundi in similitudinem carnis Christi post crucem et mortem in resurrectione salvatur. Progressus ergo mundani non immediate in regnum Dei transeunt; et in labore humano directe terra nova et glorificata non praeparatur, quia caelum et terra transibunt et in adventu Christi regis demum eius transfigurationis participes fient. Verus et absolutus progressus generis humani in eo fit, quod fides, spes, caritas augeantur, et in omnibus, quae ad hunc finem conducunt. Conceptus ergo « mundi », « progressus », « salutis » cautius adhibeantur.

3. Ecclesia et mundus, quae in regno Christi finali unum erunt, tempore peregrinationis diversa manent; nec Ecclesia potest in mundum resolvi nec mundus in Ecclesiam. Sicut ergo Ecclesia iure postulat a republica, ut eius structura et vita nullo modo violentur, ita etiam iura et structurae rerum mundanarum a christifidelibus observari debent. Ratio ergo agendi vere christiana non est, in rebus mundanis quasi ambitiosum esse rerum ecclesiasticarum, sed vere christianum est, in medio hominum, qui saepe solum pro partibus et factionibus suis agunt, sincere secundum exigentiam rerum agere pro bono omnium ho-

minum sine ullo discrimine. Haec est vera praeparatio regni Dei, in quo veritas et iustitia regnabunt.

Tres ergo veritates revelatae pro vita christiani in mundo semper respiciendae sunt: creatio, quae nos docet res mundanas ut opera Dei amare; incarnatio ex qua incitatur, ut omnia mundana Deo consecremus; crux et resurrectio, quae nos in sequela Christi ad sacrificium et abstinendam erga res mundanas impellunt. Haec tria in unum sumpta veram libertatem christiani erga mundum procreant. [*card. Frings*] Dixi, gratias vobis, Patres, et secretario meo.

In textu scripto tradito: ¹ Quae in cap. II et III dicuntur, multa bona et utilia continent, sed principia quae hic constituuntur pro vita christifidelium in mundo adhuc clarius enucleari debent. Et quidem. ² solam.

2

EM.MUS P. D. ANTONIUS CARD. CAGGIANO

Archiepiscopus Bonaërensis

Em.mi Patres Moderatores, venerabiles Patres,

Relate ad n. 17 cap. III, cui titulus « De communione fraterna in spiritu paupertatis aedificanda », aliquas animadversiones facere vellem.

Agitur quippe de quaestione singularis momenti hominum nostri temporis *ut* ¹ non tantum inaequalitates odiosas inter ...² suppressere conetur, sed etiam conditiones fraterni convictus creare, in quibus amor regnet et amabilem faciat vitam eorum qui, quamvis victum suo labore acquirere conentur, tamen saepe eo carent; et si habeant, frequenter salarium percipiunt insufficientem ad suas necessitates tum personales tum propriae familiae satisfaciendas.

Omnia quae ab Ecclesia dicta et facta sint pro mundo huius temporis ut hoc problema rectam solutionem habeat, optime et avidissime ab omnibus accipietur. Insuper, hodie *omnes* ³ homines exspectant et exigunt ut Ecclesia offerat bonum et expeditum exitum huius quaestionis fundamentalis ad bonum ...⁴ et ad pacem sociale totius generis humani.

Hoc schema ex alia parte, speciali modo cum omnibus hominibus nostri temporis loquitur, proinde uti *debemus* ⁵ verbis et stylo adequato et separatim a vita christiana, et insuper non credentibus vel negantibus Deum.

Convenientissimum *hic* ⁶ igitur est, ne dicam necessarium ita mentem nostri Concilii pandere ut, incipientes ab ordine naturali, ad su-

pernaturalem tandem deveniamus, ut ineuntes dialogum veritatibus et principiis naturalibus, mandatis Evangelii postea confirmemus.

Certe si hac via non incedamus, magnam spectationem fere plerique humanitatis frustrare forsitan possemus.

His praemissis, liceat mihi nunc interrogare: curnam « In communionem fraterna aedificanda » solummodo et imprimis « spiritus paupertatis » proponitur?

Optime quidem dicitur in n. 17: « si quis valide conferre vult ad civitatem fraternam extruendam, christiani memores erunt condicionis primordialis pro fecunda actione in hoc mundo et pro spiritu vere aperto: sequelae Christi crucifixi in spiritu paupertatis ». Certissimum est.⁷

Sed si Concilium loquitur oecumenice omnibus hominibus nostri temporis, haec non sufficiunt verba, quae maiori parti humanitatis, proletariorum mundo nempe constitutae, inintelligibilia fere sunt.

Incipiendum igitur est a valoribus qui ab omnibus in ordine naturali facile intelliguntur, ut quomodo ab evangelio perficiantur et compleantur bene intelligere possint.

Liceat igitur mihi, venerabiles Patres, interrogare: nonne titulus huius numeri, nempe: « De communionem fraterna in spiritu paupertatis aedificanda », compleri deberet hoc modo: « De communionem fraterna in iustitia, primo⁸ in caritate et in spiritu paupertatis aedificanda »?

Homines huius mundi et nostri temporis sitiunt iustitiam quam intelligunt et sentiunt facilius quam omnes alios valores sive ordinis naturalis sive supernaturalis, quos ignorat maxima illorum pars.

In ordine naturali, ad solutionem quaestionis essentialis participationis bonorum naturalium, sensus iustitiae certe quidem primum est sicuti dignitas personae humanae et familiae exigit. Iustitia enim jubet tribuere « unicuique suum ».

Si omnibus quod suum est semper *tribueretur*⁹ ingens numerus operariorum, maior nempe pars humanitatis, vitam in circumstantiis inhumanis vel infrahumanis in quibus nunc est, cum suis familiis, non degeret.

Ad mundum meliorem aedificandum, in quo omnes iuste participant bonorum communium humanae familiae, christiani non tantum spiritum paupertatis habere debent, immo et sensum humanum iustitiae, qui quidem fundamentalis est.

Haec dico et¹⁰ iteranda sunt nam in omnibus ordinibus, *non excepto ordine ecclesiastico*,¹¹ sensus iustitiae recte exsecutus frequenter deest.

A Concilio nostro repetenda est iustitia omnibus operariis huius mundi et nostri temporis. Et repetenda est coram laborum datoribus,

legislatoribus et reipublicae moderatoribus. Coram laborum datoribus ut sua officia melius adimpleant relate ad operarios, salarium tribuentes iustum ita ut familiae vitam dignam atque humanam praebere possint. Coram moderatoribus reipublicae etiam ut recte atque claro sensu, legibus socialibus efficacibus, salaria iusta, concordantia possibilitatibus uniuscuiusque populi statuunt; gradatim sed firmiter proletariorum conditiones, applicata Ecclesiae doctrina sociali, in dies meliores reddant.

Concludo igitur proponendo: 1. Titulus n. 17 ita modificetur: « De communione fraterna iustitia, caritate et spiritu paupertatis aedificanda »; 2. n. 17 igitur tres partes haberet: a) in qua de necessitate iustitiae ad communionem fraternam aedificanda ageretur; b) in qua de necessitate caritatis ad eundem finem obtinendum *et perficiendum*¹² diceretur; c) in qua omnia quae *quidem*¹³ bene de necessitate spiritus paupertatis *dicta sunt*¹⁴ ad communionem fraternam aedificandam...¹⁵

Tali modo n. 17 compleretur et perficeretur et non solum christianis sed omnibus hominibus nostri temporis certo proderit. Dixi, gratias.

In textu scripto tradito: ¹ cum. ² homines. ³ deest. ⁴ omnium.
⁵ debet. ⁶ deest. ⁷ deest. ⁸ deest. ⁹ tribuitur. ¹⁰ dicenda
atque. ¹¹ in ecclesiastico etiam. ¹² deest. ¹³ deest. ¹⁴ deest.
¹⁵ in n. 17 dicta sunt ponerentur.

3

EM.MUS P. D. RADULFUS CARD. SILVA HENRIQUEZ
Archiepiscopus S. Iacobi in Chile

Venerabiles Patres,

In n. 17 schematis *de Ecclesia in mundo huius temporis* agitur de communione fraterna in spiritu paupertatis aedificanda.

Circa hoc propositionem aliquam practicam rogare audeo nomine institutionis « Caritas internationalis ».

Vellem proponere aliquod exercitium paupertatis christianae, quae communis est omnibus fratribus cuiuscumque denominationis, ita ut divitiarum usus solidior evadat et sit veluti participatio ad paupertatem Christi in levamen paupertatis hominum: « Quod superest, date pauperibus ».

Ad hoc bene percipiendum duplex distinguenda est paupertas in historia: paupertas ex gratia, seu evangelica, et paupertas ex peccato, seu subhumana.

Ambae a divitiis praescindunt sed ad possessionem tendunt. In

possessione enim invenitur perfectio hominis. Tantummodo Dei perfectio sistit in « esse », dum hominis perfectio sistit in « habere »: Deus « est »; homo « habet ».

Ambae tamen omnino inter se differunt, etsi maxime solidariae esse debeant.

Paupertas evangelica procedit a libera determinatione spiritus; est signum perfectionis *hoc*¹ personae, quae, cum ad possessionem bonorum eschatologicorum vere intendat, vitat periculum adhaesionis ad divitias terrenas. Paupertas evangelica non est specialis virtus; est potius quidam modus vivendi christianus, in quo omnes virtutes peculiariter exercentur sub ducto spei theologicae. Est motus dynamicus qui percurrit historiam omnibus rebus quidem utendo, sed nihil terrenum vere possidendo. Est signum libertatis et domini; procedit ex abundantia spiritus et spiritualizat hominem.

Paupertas subhumana, e contra, procedit a servitute situationum et imperfectionum humanarum; est signum defectus fraternitatis et prudentiae, supprimit plenam libertatem personae et vilescere facit cor hominis. Paupertas ista nullo modo potest esse status virtuosus; est malum sociale omnino eradicandum quia materializat hominem.

De paupertate evangelica dictum est: « Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum caelorum »; de paupertate autem subhumana dictum est quod in ipsa impossibile evadit exercitium virtutis.

Augenda est in terris paupertas evangelica; delenda autem est paupertas subhumana.

Nunc autem, mihi videtur ut omnes, qui de paupertate evangelica vivere conamur, aliquid agamus, practice quidem et modo solidario et organizato, ad paupertatem subhumanam concrete minuendam. Terra continet divitias sufficientes pro omnibus hominibus, sed solum pauperes spiritu scire possunt vias solidaritatis et caritatis ad eis utendum in bonum hominum.

Hodie exercitium paupertatis evangelicae non exigit simpliciter praescindentiam a divitiis sed etiam earum usus in favorem pauperum. Hoc significat quod omnes christiani ad hoc vocantur in societate ut eorum paupertas evangelica habeat etiam solidariam efficaciam ad serviendum fratribus egenis.

Ergo, prae oculis habens: *a*) existentiam in nostro saeculo immensae paupertatis subhumanae ...²; *b*) specialem possibilitatem christianorum, qui ...³ ex parte pertinent ad populos magna fruentes bonorum copia; *c*) valorem positivum organizationis, his in diebus maxime auctum; *d*) motum oecumenicum in dies magis inter se vinculans omnes christianos: proponere audeo quod Concilium studeat organisationis ali-

cuius coetus internationalis qui coordinet et foveat possibilitates solidaritatis omnium christianorum erga egenos. Ista propositio tria implicat specialia:

1. Quod auxilium praestandum non tendat simpliciter ad quamdam eleemosynam fugacem faciendam, sed ad concretam et stabilem promotionem classium egenarum et ad progressum populorum in egestate degentium. Hoc clare notandum est: auxilium solidaritatis de quo agimus, tendere debet, in quantum fieri potest ad destructionem causarum iniustitiae socialis, ita ut eruantur pauperes ab eorum situationem subhumanam.

2. Quod, quamvis in initio iste organismus sit catholicus, curetur ut fiat revera interconfessionalis, repraesentans omnes christianos qui Christum pauperem imitare conantur.

3. Quod ad hoc melius assequendum agatur quotannis collecta universalis, de qua pluries locutus est praeclarus Dominus Anscarius Cullmann, hic inter fratres observatores praesens. Ista collecta inter omnes peracta posset esse revera veluti quoddam « sacramentale » prae se ferens testimonium simul et solidaritatis populorum, et paupertatis evangelicae, et desiderii verae unionis in Christo. Dixi.

In textu scripto tradito: ¹ deest. ² sicuti in hac aula iam dictum est e. g. ab em.mo card. Landázuri. ³ magna.

4

BEAT.MUS P. D. MAXIMUS IV SAIGH

Patriarcha Antiochenus Melchitarum

Vénérables Pères,

L'Eglise dont le rôle dans le monde est d'amener tous les peuples au Christ doit s'intéresser tout d'abord aux problèmes vitaux de ses enfants, ses témoins dans le monde, pour les éduquer à la pleine connaissance du Christ. Et si elle veut engager le dialogue avec le monde d'aujourd'hui par ses fidèles, ceux-ci doivent être formés et traités selon le principe fondamental de la morale du Christ: « Je ne vous appelle plus serviteurs, car le serviteur ignore ce que fait son maître; je vous appelle mes amis, car tout ce que j'ai appris de mon Père je vous l'ai fait connaître » ...¹. Si l'Eglise veut aussi contribuer à la construction de la cité terrestre, d'une manière apte à engendrer la foi, elle doit nécessairement former ses fidèles selon la loi du Christ, qui est une loi de

grâce et d'amour, afin que tous arrivent à une profonde responsabilité dans la liberté des enfants de Dieu.

Cette éducation à la maturité et à la responsabilité est aussi une exigence des temps que nous vivons. Ces temps ne sont plus ceux du Moyen-Age. L'âge d'enfance est dépassé. Le monde demande aujourd'hui, avec tenacité et virilité, la reconnaissance de la dignité humaine dans toute sa plénitude, l'égalité sociale de toutes les classes. Ce monde jouit d'une culture intellectuelle intense; il assiste à des découvertes scientifiques hier encore inconcevables; il est épris de liberté et a — au moins dans ses élites — conscience de sa responsabilité. Eh bien! ...² nous ne pouvons plus aujourd'hui lui imposer des lois, sans en montrer la signification positive et la sagesse.

Cet état d'âme de la société d'aujourd'hui ne réclame-t-il pas une *révision de la présentation de l'enseignement de la morale*? En effet, cet enseignement, surtout depuis le xvie siècle, s'était trop adapté au légalisme et à l'immaturité d'une société close et absolutiste. L'enseignement actuel est trop marqué par le légalisme d'une époque révolue et toute imprégnée du droit romain. Or, notre morale chrétienne doit avoir un caractère christocentrique avec une expression d'amour et de liberté. Elle doit éduquer en chacun le sens de la responsabilité personnelle et communautaire. En conséquence, *une révision profonde de bien de nos disciplines* — changeantes d'ailleurs de leur nature — *s'impose* obligatoirement. Il va de soi qu'il ne s'agit pas ici de dogmes immuables qu'il faut cependant bien expliquer. Cette révision est nécessaire en vue de la sanctification de notre peuple par la promotion, le respect, la purification de ce désir d'une responsabilité plus profonde et plus courageuse. Bien des choses du bon vieux temps, acceptées par nos aïeux simples et pieux, ne le sont plus aujourd'hui. *Nous*³ citons, comme exemple, que la présentation faite dans nos catéchismes des Commandements de l'Eglise. D'après nos catéchismes, manquer sans motif, une fois la messe du dimanche, ou manger une fois gras le vendredi, constitue un péché mortel, méritant par suite la damnation éternelle. Est-ce raisonnable? De nos jours, combien de catholiques adultes le croient-ils? L'Eglise est une mère; une marâtre peut-elle imposer pareille obligation, sous peine de damnation éternelle? Et l'incroyant, à la conscience droite et à l'âme sincère, n'est-il pas en droit de nous prendre en pitié? Nous pourrions dire aussi bien des choses, concernant le sacrement de pénitence. Donc la révision s'impose. Cela ne peut être mis en doute.

D'autre part, les Commandements doivent être des voies pour la Béatitude, plutôt que pour la condamnation: « Observe les Com-

mandements et tu vivras », dit le Livre des Proverbes ...⁴. Ne serait-il pas plus évangélique, plus efficace et même plus pratique de présenter les Commandements, non comme des ordres sous peine de péché, mais comme des conseils qui attirent, comme une lumière qui engendre l'amour? La mère gagne ses enfants, non par des coups de bâton, mais par la chaleur de son *cœur*.⁵ D'ailleurs, l'homme du xxe siècle est réfractaire à tout ce qui est coercition. Nous-mêmes, combien notre conduite à l'égard de nos enfants a subi de changements? Pourquoi en serait-il autrement de l'Eglise à l'égard des fidèles?

L'esprit légaliste bloque l'énergie des prêtres et des fidèles, qui devraient s'engager courageusement pour le salut du monde et pour la construction d'une cité terrestre meilleure, plus libre et plus fraternelle. De plus, cet esprit de large ouverture n'est-il pas celui de Notre-Seigneur, pour qui « le sabbat est fait pour l'homme, et non l'homme pour le sabbat »? N'est-il pas celui de S. Paul, le libérateur de la « Gentilité »? N'est-il pas aussi celui des Pères de l'Eglise? Et si beaucoup d'entre nous, orientaux catholiques, ne sont pas indemnes de cet esprit trop légaliste que nous signalons, c'est par suite de l'influence des livres des canonistes et des moralistes que nous avons étudiés durant notre jeunesse.

L'Eglise, en révisant ainsi son attitude à l'égard de ses lois positives, *ne fait pas subir un fléchissement à la doctrine catholique* en faveur d'idées modernes et capricieuses, mais fait une adaptation de pédagogie chrétienne aux besoins de l'époque actuelle. Jean XXIII, de sainte mémoire, ne parle-t-il pas d'adapter l'Eglise aux besoins de la vie religieuse et sociale de notre temps, et ne déclarait-il pas avant sa mort: « Nous n'avons pas encore découvert les exigences de la charité »? Cette présentation de la morale doit être, non pas à l'échelle de l'homme replié sur lui-même, mais à celle de l'homme ouvert, artisan responsable de l'univers; *et cette présentation, le monde actuel l'attend de l'Eglise.*

Cela dit, nous proposons la création d'une commission assez large de théologiens avertis pour étudier, à la lumière de l'Évangile et de la Tradition des Pères, dans l'ouverture de cœur et la sincérité de la foi, l'enseignement de la morale en général, et des Commandements de l'Eglise en particulier, pour les mettre au diapason de notre vie réelle et actuelle, afin que l'Eglise ne soit plus taxée, comme on l'accuse souvent, d'être un éteignoir, mais plutôt un phare de vérité et de lumière pour illuminer tout homme venant en ce monde. Dixi.

In textu scripto tradito: ¹ (Io. 15, 15). ² à ce monde. ³ Ne.
⁴ (7, 2). ⁵ amour.

5

EXC.MUS P. D. HADRIANUS GAND

*Episcopus tit. Macrianiensis minor, coad. c.i.s. Insulensis**Venerabiles Patres, Fratresque omnes carissimi,*

Ante omnia mihi liceat veniam humiliter petere quia heri ut mihi dictum est aliquam perturbationem in hac aula invitatus attuli. Et nunc¹ loquar de n. 18 cap. III. Liceat mihi aliquas animadversiones proponere de structura dialogi et de conditionibus quibusdam requisitis ad eius efficacitatem.

1. *De structura dialogi.* Dialogus cum hominibus fratribus nostris in hoc mundo postulat primo *cognitionem* praecisam mundi in quo vivimus. Quae cognitio hodie non facile acquiritur. Nam ex una parte universus mentalis christianorum aliquando adhuc extraneus est difficultatibus vel problematibus hominum, et ex alia parte mundus noster tam complexus in statu mutationis profundae et celeris versatur tum quoad relationes inter homines et naturam, tum quoad relationes sociales inter homines.

Attamen, etsi *sit*² difficilis, sola cognitio vera, i. e. non empirica sed quasi scientifica, scil. procedens ex praecisa informatione, nos servare potest a iudiciis a priori et saepe erroneis quibus dialogus impeditur et tandem spernitur Ecclesia.

Itaque oportet ut magis ac magis in universo mundo christiani idonei se devoveant studio problematum temporis nostri, praesertim circa scientias humanas, quae problemata non sola bona voluntate nec superficiali cognitione solvi possunt.

Ipsa caritas, quae per Spiritum Sanctum in cordibus nostris diffunditur, impellit Ecclesiam ad illum laborem arduum et perseverantem, sine quo non est dialogus.

Eadem unica caritas simul erga Deum et proximum nos impellit etiam ad hominum intelligentiam quae ex corde profluit. Nam scientifica cognitio non sufficit. Quando de problematibus hominum, e. g. de atheismo, de pace vel de fame loquimur, numquid oblivisci possemus quod non sint problemata theoretica? Homines attingunt in intima vita, in carne, in spiritu, et de illis non solum ex intelligentia, sed etiam ex corde loqui oportet.

Insuper haec cognitio ex corde permittit aestimationem « valorum » quae non sunt privilegium christianorum; adsunt enim in hominibus non-christianis, etiam atheis e. g. quaedam abnegatio, spiritus frater-

nitatis, amor iustitiae ut praeparationes evangelicae, opus Spiritus Sancti in regnum Dei. Addendum tamen quod illorum valorum cognitio exigit « sensum Christi », de quo S. Paulus in *1 Cor.*, 2, 16, scil. sensum discretionis, quo christiani, Spiritu Sancto ducti, in rebus concretis aestimare possunt quae sunt Christi et quae a peccato vel a spiritu malo.

Dialogus, qui cognitionem et aestimationem hominum postulat, existit sive *inter personas*, sive *inter communitates*. Textus paragraphi nostri loquitur primo loco de dialogo inter personas. Mea sententia, in mundo hodierno, ubi organisatio et socialisatio tam viget, ordo mutandus esset; nam homo hodiernus inseritur in multis consociationibus, oeconomicis, socialibus, politicis; ut sit historiae mundi particeps, christianus in his communitatibus praesentia activa laboret. Optime notatur in textu quod dialogus duplici modo existit:

1) per praesentiam in institutionibus temporalibus, ubi christiani cooperantur cum omnibus; est illa praesentia maximi momenti; etenim ex his institutionibus saepe pendet sors mundi; itaque actio illa institutionalis est primordialis forma caritatis;

2) inter institutiones christianas et instituta temporalia; tunc christiani evigilent ut instituta christiana quae fines temporales prosequuntur non sint velut arces sine relationibus cum aliis, sed, in quantum possibile est, aperta sint ad cooperationem in spiritu abnegationis et servitii.

Tandem perveniendum esset ad dialogum inter personas, quia homo non est elementum quoddam in massa anonyma. Est persona, in Christo vocata ad libertatem filiorum Dei, in fraterna communione cum hominibus in corpore Christi quod est Ecclesia.

In hoc dialogo, christianus ad hanc dignitatem vocatur spem suam aliis communicandi. Quae dignitas — et hoc forsitan in textu non satis notatur — non reservatur aliquibus, scientia vel ingenio praeditis, sed pertinet ad omnes fideles, etiam modestos, in ipsa vita quotidiana, dummodo conditiones adsint de quibus nunc breviter pauca dicam.

2. *De conditionibus ad efficacitatem dialogi.* In textu de illis optima indicantur. Attamen, modo magis synthetico, exprimi possent. Ad hoc enim reducuntur, ut christianus humiliter et fortiter conetur esse « creatura nova », in fide, spe et caritate vivens sub influxu Spiritus Sancti. Ex caritate profluit spiritus abnegationis et verae paupertatis, quo homo egoismo et sufficientia sui liberatur *et sic*³ via ad verum dialogum *aperitur*.⁴

Praeterea renovatio ad totam Ecclesiam extendi debet. Sine Ecclesiae renovatione, dialogus cum mundo non erit. Ideoque clare appareat quod Ecclesia non quaerit dominationem neque potentiam, non in pri-

vilegiis firma remanet, non potestatibus et principatibus huius mundi innititur. Est enim inter homines signum Christi « qui non venit ministrari sed ministrare ». Sit in mundo « sicut qui ministrat », addicta Dei servitio in omnibus hominibus, in vera simplicitate et paupertate evangelica.

Conclusio. 1. De cognitione mundi ad dialogum necessaria, fusius et praecisius dicatur propter difficultatem materiae. 2. Mutetur ordo paragraphorum de dialogo inter personas et inter communitates. 3. Modo magis synthetico exponantur conditiones ad efficacitatem dialogi requisitae. Dixi, gratias.

In textu scripto tradito: ¹ deest. ² deest. ³ ita ut. ⁴ aperiatur.

6

EXC.MUS P. D. ELIAS ZOGHBY

Archiepiscopus tit. Nubiensis, vic. patr. Antiochen. Melchitarum

Venerabiles Patres,

Aliquas tantum observationes quoad cap. II, quod in sapore amoris deficit, facere volo.

1. Cap. II huius schematis a servitio incipit quod ab Ecclesia exercetur, et hoc, iure merito, quia ministerium servitii ad salutem obtinendam, Ecclesiae demandatur, necnon ut hominibus Evangelium transmittet. Nonne melius esset tamen si hoc caput a ministerio caritatis et amoris initiaretur? Ad penetralia mysterii, plus ac verius ita deducemur. Nam Christus ab operibus misericordiae erga egentes huius mundi incepit ministrare, aegrotos curans, afflictis consolationem praebens, illos qui panem non habebant sustentans, et super quamcumque indigentiam, quae quamdam similitudinem cum morte habebat et ad mortem ducit, ipse, qui super mortem peccati et corporis victor tandem exsurget, suam victoriam iam aliquomodo ita praelibaret.

Instrumentis misericordiae utebatur Christus, et sic turbas parabat ut crederent saluti. Ita Ecclesia praesens fiat ut opus Christi caritatis continuat. Quod suggererem ut addatur initio cap. II.

2. Ut Ecclesia ita praesentetur, in memoriam textus revocet, hanc, Christum imitantem tanquam matrem, semper sollicitam fuisse, etiam de bonis temporalibus pro omnibus hominibus. Et imitans Dominum, frequentissime, decursu temporum, miseras corporales sublevavit, non

vero ut tandem, quasi furtim, fidem praedicaret, sed ex abundantia cordis et ex misericordiae visceribus.

Ita considerari debent et confirmari in schemate tot Ecclesiae opera misericordiae quae fiunt in nosocomiis, asyliis, scholis, etc. in quibus religiosi et sorores aperiunt animas quae nunquam alio modo aperiri possent.

3. Hoc facientes, minus didacticis, sed magis spontaneis utamur verbis tam cordi quam menti directis. Sic Ecclesia et mater et magistra apparebit.

4. Cap. II, par. 11, postquam de missione apostolorum actum est, de auctoritate servitii pastorum plus agatur. Mundus enim nos improbat quod magis dominemur. Quod sumus homines dicamus, inter homines electos, cum debilitatibus et defectibus nostris. Salus mundi non est ecclesiastica industria, quam mundo imponeremus; neque caelum proprietas nostra privata in quam homines victorioso impellere cupimus. Nosmetipsi ad salutem conquirendam strenue colluctare debemus. In memoriam textus revocet nos dominationem nostram hominibus non imponere, neque salutem nostram mundo offerre, sed humiliter proponere hanc quam Christus nobis obtulit, cum suis mediis quae nobis communicavit.

5 et ultimo. Testimonium nostrum mundum non attinget nisi in simplicitate et paupertate collatum, necnon in directo contactu cum pauperibus. Mundus fidelis, necnon infidelium, circa pauperes et eos qui fame pereunt vertitur. Ibi praesertim praesentia nostra necessaria est. Necessae est ...¹, ut haec praesentia Ecclesiae apud pauperes in schemate fortiter affirmetur et in ecclesiasticorum vita concreta.

Adsimus ergo circa pauperes, domus beneficentiae frequenter visitantes, imo residentia nostra episcopalis sit pauperum domus et paretur ut opus caritatis intra muros accipere possit. Urgentius illud est, si praeiudicia et accusationes quae nobis adversantur et quae testimonium nostrum inefficax reddunt infirmare volumus.

Concludo. Cum mundus hodiernus nonnisi auctoritatem servitii agnoscat, titulos et insignia quae honores nimis sapiunt et dominationem alacriter significant, vitemus. Parcamus etiam Romano Pontifici, Christi primo vicario in terris, appellationes triumphantis, uti « feliciter regnans », regnum temporale nimis significans, dum ipse servus servorum se dicat. Cum dicimus « Sanctus Pater », quid adhuc *plus*² addere debemus?

In conclusione, aliqua Papae Ioannis XXIII verba hic allegare volo. Papa ille, quem mundus « bonum Papam Ioannem » appellabat, cla-

rissime ideam fundamentalem totius *huius*³ schematis *in*⁴ memorabilibus expressit verbis cum dixit « Omnes qui mihi in vita mea obviaverunt, sincero animo amavi ». Dixi.

In textu scripto tradito: ¹ ergo. ² deest. ³ deest. ⁴ his.

7

EXC.MUS P. D. CAROLUS M. HIMMER

Episcopus Tornacensis

Venerabiles Fratres,

*Iam multa dicta sunt*¹ circa art. 17 in quo de spiritu paupertatis agitur...²

Liceat tamen ad perficiendum hunc textum quasdam adhuc suggestiones exprimere.

Prima animadversio respicit stylum. ...³ Potius quam *pia*⁴ adhortatio sit ibi quaedam valde instans interpellatio attestans fiduciam et spem nostram in christianos nostrae aetatis nam apud multos existit vera generositas et sincerum desiderium respondendi huic invitationi ad fraternitatem et paupertatem.

Secunda animadversio. Melius adhuc in luce ponatur *aspectus positivus et constructivus*, si licet ita loqui, huius paupertatis. Paupertas non propter seipsam sed propter promotionem Regni Dei et constructionem civitatis humanae.

Cur? *1^a ratio:* quia hic aspectus est conformis sacris litteris, speciatim Novo Testamento. Conferatur apud *Lc.* 6, 20: « Beati pauperes quia vestrum est regnum Dei ».

A christianis ergo paupertas non est diligenda et vivenda propter se sed ut Regnum Dei adveniat et firmetur in ipsis christianis et in toto mundo. Conferatur etiam *Lc.* 3, 11: « Qui habet duas tunicas, det non habenti » et *1 Io.* 3, 17: « Qui habuerit substantiam huius mundi et viderit fratrem suum necessitatem habere et clauserit viscera sua ab eo quomodo caritas Dei manet in eo? ». Ergo paupertas in actum reducenda est a christianis ut ipsa paupertas egentium vincatur.

2^a ratio: quia praesentatio huius aspectus constructivi paupertatis omnino correspondet scopo huius schematis.

Etenim paupertas a christianis vere exercita est clavis qua christiani necessario uti debent si sincere intendunt pro parte sua ad efficacem

solutionem omnium arduorum problematum mundi praesentis collaborare.

Omnes *enim*⁵ quaestiones de quibus postea incipiendo ab usu matrimonii usque ad suppressionem famis apud multos populos nunc crudeliter saevientis atque constructionem civitatis humanae in iustitia et in pace requirunt homines realiter ad renuntiationem propriam promptos, i. e., non verbo sed re paratos ad spoliandos semetipsos ut egeniores ditent et sublevent.

V. g. ut tantum unum exemplum sumemus, hoc *magnum*⁶ problema famis et miseriae grassantis in mundo. Huius solutio non postulat tantum actum caritativum, etsi immensae dimensionis atque scientifice et methodice institutum, quo distribuetur fratribus ...⁷ panis, cibus, medicinae et huiusmodi generis adiumenta. Omnes nos intelligimus hoc non sufficere. Requiritur praeprimis in his regionibus et *simultaneis*⁸ in nostris *investigatio*⁹ erectio, promotio et continua aptatio structurarum oeconomicarum, socialium et politicarum quibus progressive aequa participatio omnium hominum omniumque populorum in communi familiae humanae patrimonio. Atqui hoc opus exigit in numero semper crescenti viros et mulieres, iuvenes et adultos, multis qualitatibus humanis et moralibus praeditos.

Oportet eos esse ...¹⁰ audaces, fortes, spiritu fraternitatis et iustitiae imbutos sed simul evangelicae paupertatis sincere sequaces...¹¹

Tertia animadversio. Enucleetur magis adhuc *valor proprius paupertatis christianae* ut christianae, *nam hoc scimus et hoc debemus fateri non desunt hodie tales viri et mulieres apud non christianos sed propterea debemus hoc recolere valorem proprium paupertatis christianae ut christianae.*¹²

a) Pertinet enim haec paupertas ad essentiam Evangelii *sicut declarat Christus.*¹³ Non tantum pro quibusdam privilegiatis ad vitam consecratam vocatis sed pro omnibus sequacibus suis ...¹⁴: « Dives difficile intrabit in regnum caelorum... Facilius est camelum per foramen acus transire quam divitem intrare in regnum caelorum »...¹⁵

b) Haec paupertas evangelica in ipsis credentibus originem habet ab ipso Deo *est supernaturalis ita ut in eodem loco, Christus declarat:*¹⁶ « Apud homines hoc impossibile; apud Deum autem omnia possible sunt »...¹⁷

Sed quid tunc si christiani non sunt reapse et non apparent manifeste in vita et in actionibus suis minus pecuniae et aliis bonis materialibus adhaerentes quam alii *non christiani.*¹⁸

Quarta animadversio. Propterea insistendum est in schemate *in valorem testimoniale* eiusdem paupertatis: Paupertatis spiritus et reali-

*satio huius spiritus*¹⁹ est signum seu criterium quo christiani hodie a mundo iudicabuntur.

...²⁰ Tota quaestio ad hanc veluti redit: Ex doctrina quam profitentur et ex praesentia dinamica Dei quam dicunt detinere in seipsis, ii christiani, ceterum magis numerosi et magis influentes in nationibus divitioribus, suntne capaces an non superandi amorem divitiarum ad investigandas et erigendas, cum aliis, estructuras alicuius novi mundi in quo cessabit scandalum famis et egestatis?

Quinta animadversio et concludo. Melius ergo in *schemate*²¹ distinguatur inter paupertatem christianorum et paupertatem ipsius Ecclesiae atque nexus inter utramque magis indicetur.

Nimis timide in hoc articulo optatur ut et ipsae Ecclesiae structurae hunc spiritum paupertatis expriment; *non scribitur exprimunt sed expriment.*²² Nonne vobis videtur, Patres, quod si nostris christianis hanc paupertatem praedicamus, nosmetipsi et quidem primi in hanc viam magis ac magis ingredi debemus, modo quo Spiritus Sanctus hoc nobis suggeret, ad imitationem ipsius Christi, cuius in supremo gradu sacerdotii personam gerimus, qui « cum in forma Dei esset, semetipsum exinanivit, formam servi accipiens » ...²³ et propter nos « egenus factus est, cum esset dives »...²⁴ Dixi. Gratias.

In textu scripto tradito: ¹ deest. ² Hic articulus, praeter alia merita, haec duo praecipua habet. Primo quia optime memorat spiritum paupertatis et primordiale condicionem a christianis requisitam ad mundum actualem occurrendum. Secundo quia considerat paupertatem ut suppositum omnino necessarium ad communionem fraternam inter membra familiae humanae restaurandam. Propterea substantia huius articuli intacta manere debet. ³ Sit hic stylus magis dissimilis ab illo cuius in sermonibus fit usus; vitentur repetitiones, idearum connexio sit magis manifesta. ⁴ deest. ⁵ deest. ⁶ deest. ⁷ (scil. saltem duarum tertiarum partium humanitatis). ⁸ simul. ⁹ deest. ¹⁰ perspicuos. ¹¹ Tantum hoc paupertatis studio poterunt sese liberare a concupiscentia pecuniae, ambitionum et commodorum cuius vis seductiva est hodie tam potens et insidiosa. Non desunt hodie tales viri et mulieres, etiam apud non christianos, hoc humiliter fateamur. Et propterea liceat exprimere etiam tertiam observationem. ¹² deest. ¹³ Christi utpote intime connexa cum caritate simul divina et fraterna in qua residet legis plenitudo. ¹⁴ Christus declarat. ¹⁵ (*Mt.* 19, 23-24). ¹⁶ hoc sensu quod exercitium praecepti paupertatis, utpote valde repugnans inclinationi egoisticae naturae nostrae, requirit omnino auxilium gratiae divinae secundum Christi declarationem in eodem loco. ¹⁷ (*Mt.* 19, 26). ¹⁸ deest. ¹⁹ deest. ²⁰ In hoc momento historico, efficacia christianismi pro parte quam habere potest in societate civili condenda secundum exigentias iustitiae, aestimabitur, praesertim ab iis qui extra Ecclesiam sunt, secundum modum agendi membrorum Ecclesiae in campo oeconomico, sociali et politico. ²¹ deest. ²² deest. ²³ (*2 Cor.* 8, 9). ²⁴ (*2 Cor.* 8, 9).

8

EXC.MUS P. D. IOSEPH GARNERI

*Episcopus Segusiensis**Venerabiles Patres,*

*Loquor nomine 84 Patrum ex Europa, Asia et America Latina.*¹
Supra cap. III ad n. 18 nempe: « de dialogo eiusque condicionibus ».

Quod ibi dictum est, optimum nobis videtur. Attamen convenientius foret quaedam instrumenta valida (factorsi validi) ad dialogum fovendum expresse indicare.

Inter haec instrumenta potissimum locum tenet Turismus, sic dictus, cum praebeat favorabiliores et innumeras condiciones dialogi « inter omnes et ubicumque ». Turismus enim congregat per quoddam temporis spatium et in opportuna loca magnam hominum multitudinem, quae uti potest quo quis tempore vult et quae versatur in statu propitiae relaxationis psychicae, omnibus curis laboribusque relictis.

Quo autem verius intentiusque dialogus profluat, promanare debet ex intima Ecclesiae aptitudine ad alios sese aperiendam et ad illos praecupandos et recipiendos.

Hoc modo periculum vitatur interpretandi mundi actualis veritatem secundum mentis schemata obsoleta et inepta; directe attinguntur et pro valore aestimantur quae sunt signa huius temporis et quae ad mentem et conscientiam hominum efformandam hodie valde conspirant. Sic sibi ipsi Ecclesia acquirit, sub luce ac typo Incarnationis Verbi Dei, quidquid boni mundus habet ad communionem comparandam et ad dialogum instituendum.

Quapropter opportunum videtur hic meminisse illud phaenomenum magni ponderis et fere universalis momenti, quod Turismus vocant, de quo *ni fallor*² in hac Sacra Synodo fere nulla mentio facta est, nequidem in schemate « De apostolatu laicorum »...³

Liceat aliqua data statistica memorare relate ad Europam occidentalem, ut unusquisque Patrum pro certo habeat phaenomenum illud praestantissimum esse ad mundi hodierni dynamismi typicam expressionem repraesentandam.

Anno elapso, e. g., sexaginta decies centena millia turistarum (60 milioni) feriat sunt extra fines propriae nationis.

In Italiam venerunt circiter viginti duo decies centena millia alienigenarum (22 milioni), dum Turistae Italici quindecim decies centena

millia fuerunt, praetermissis turisticis degentibus in sic dictis « camping » et domibus privatis.

En alia data statistica *relate ad turisticos exteros*⁴: Gallia: sex decies centena millia...⁵; Belgicum: quattuor decies centena millia; Helvetia: quinque decies centena millia; Hispania: circiter tredecim decies centena millia; Graecia: circiter quinquaginta millia; Germania Occidentalis: sex decies centena millia turistarum exterorum et viginti quattuor decies centena millia circiter indigenarum (30 milioni).

Hi numeri uti patet nostram admirationem provocant. Attamen annotatio phaenomeni hucusque peracta ne a longe quidem eius amplitudinem exhibet; adest enim alius aspectus respiciens illam ingentem transmigrationem, quae fruitur sic dictis “week-end” et “sports”...⁶

Non omnes eodem modo cura pastoralis prosequendi sunt, sed omnes condicionem praebent ad dialogum promovendum...⁷

Prae mente habere iuvabit quod Summus Pontifex Paulus VI feliciter regnans, quattuor vicibus...⁸ iam allocutus est. Prae primis recordari debemus quod Sanctus Pater indicavit quamdam relationem esse inter Concilium Oecumenicum et Turismum: « il Turismo apre al laicato cattolico una possibilità amplissima e multiforme di quella collaborazione, che anche il Concilio Ecumenico sta studiando nelle sue varie forme »...⁹. Ipse Paulus VI Turismum vocavit: « Avvenimento del secolo »...¹⁰; et adhuc: « La Chiesa non deve disinteressarsi di un fenomeno di tale ampiezza e di tale complessità »...¹¹

In allocutione ad Caupones...¹² sic allocutus est: « Le singole autorità Ecclesiastiche hanno da Dio la grave responsabilità di pensare alla cura spirituale dei fedeli, che anche temporaneamente soggiornano nelle loro circoscrizioni, organizzandola nelle forme più adatte alle moderne esigenze della Pastorale d'insieme; ma grande è pure il campo che si apre alla collaborazione di voi tutti. Ci riferiamo agli incontri di cultura e di spiritualità cattolica, sperimentati negli alberghi di rinomate stazioni climatiche con successo talora superiore alle aspettative ».

Concilium nostra tempora sequi vult et Ecclesiam perducere ad sic dictum « aggiornamento ». Atqui praecellens phaenomenum dynamismi mundi hodierni est Turismus. Ergo per curam pastorem turismi propriam a Concilio commendandam Ecclesia se inserit in hoc phaenomenum dynamismi huius aetatis.

Praeterea schema nostrum innititur dignitate humanae personae et authenticum humanismum christianum instaurare intendit. Ut autem hoc effici possit, Turismus quoque considerari debet — ut dixit Paulus VI — « come mezzo di educazione, nella sua possibilità educativa degna in tutto della persona umana »...¹³

Optimo iure schema prae oculis habet familiam in sua hodierna physionomia; neminem vero latet influxus, positivus vel negativus, quem turismus exercere potest in hoc primordiali et essentiali instituto dialogi humani.

Quomodo insuper de labore quis disserere possit quin adnexum pertractet problema ...¹⁴ « temporis liberi » et eius recti usus?

Neque omittendum est maximam oeconomiae partem quorundam populorum in egestate degentium ex Turismo sustentari et superfluum videtur addere momentum Turismi ad ipsam solidaritatem generis humani et mundi pacem fovendam.

Quod optime affirmatur a Summo Pontifice in allocutione ad quingentos viginti participantes conferentiae mundiali de Turismo « que le Tourisme puisse être un facteur valide dans la formation culturelle moderne, un lien de sympathie entre les peuples et de la paix internationale » ...¹⁵

Denique merito em. mus card. Bea in sua interventione in « I Conventu Pastorum animarum » de « re pastorali Turismi » ...¹⁶ locutus est de valore oecumenico Turismi cum sit instrumentum ad dialogum instituendum inter homines differentis religionis et nationis.

Venerabiles Patres, *concludo*. Dialogum christiani idonei prosequantur cum omnibus hominibus bonae voluntatis, mutuum cognitionem et aestimationem in communione fraterna promovendo.

Et ideo humiliter et fidenter petimus: 1. Ut saltem quaedam instrumenta dialogi expresse nominentur. 2. Ut Turismus computetur et nominetur inter instrumenta validiora et iam extantia ad dialogum fovendum. Dixi. Gratias.

In textu scripto tradito: ¹ deest. ² deest. ³ Unus Pater, ni fallor, momentum turismi notavit. ⁴ deest. ⁵ turistarum exterorum. ⁶ necnon diebus festivis immorando in locis delectis sive ad montes sive ad mare sive ad thermas. ⁷ Omnibus igitur patet turismum nostris diebus valde fovere humanam conversationem (convivenza); quam ob causam omnes reipublicae moderatores hoc phaenomenum sub diversis aspectibus magis ac magis considerant. ⁸ ni fallor. ⁹ (cf. *L'Osservatore Romano* del 7 giugno 1964: Allocuzione ai partecipanti al III Symposium Turistico). ¹⁰ (Discorso dell'Assunta 1964). ¹¹ (cf. *L'Osservatore Romano* del 7 giugno 1964). ¹² (die 7 maii 1964), idem Summus Pontifex. ¹³ (Discorso del 7 giugno 1964 già citato). ¹⁴ sic dicti. ¹⁵ (cf. *L'Osservatore Romano* del 1 sett. 1963). ¹⁶ Romae celebrato a. 1963.

[*Subscripserunt etiam*] E. Marty, arch. Reims; E. Pizzoni, vesc. Terracina; C. Flusin, vesc. Saint-Claude; E. Guano, vesc. Livorno; G. Motolese, arch. Tarranto; P. Veuillot, arch. coad. Paris; Gouyon, arch. Rennes; G. Urtasun, arch.

Avignon; A. Catarella, vesc. Piazza Armerina; P. Puech, év. Carcassonne; P. Rougé, év. Nîmes; J. de Cambourg, év. aux. Bourges; V. Cecchi, vesc. Fossombrone; P. Fiordelli, vesc. Prato; G. Mocellini, vesc. Comacchio; E. Principe, ep. aux. Santa Fé (Argent.); P. Hnilica, ep. tit. Rusado; A. Pangrazio, arch. Gorizia; G. Rinaschi, vesc. Pinerolo; C. Rossi, vesc. Biella; F. Cialeo, vesc. Lyallpur (Pakist.); A. Cunial, vesc. Lucera; S. Tagliabue, vesc. Anglona Tursi; L. Basoli, vesc. Ogliastro; F. Minerva, vesc. Lecce; G. Tonetti, arch. Cuneo; C. Ferrari, vesc. Monopoli; F. Niccoli, vesc. Colle Val d'Elsa; J. Cordeiro, arch. Karachi (Pakist.); P. Quaremba, vesc. Gallipoli; L. Lira Sánchez-Moreno, vesc. tit. Nilo-poli (Perù); F. Tinivella, vesc. coad. Torino; A. Mensa, vesc. Ivrea; A. Signora, arch. tit. Nicosia; J. Gargitter, ep. Bolzano-Brixen; P. Carta, arch. Sassari; M. Castellano, arch. Siena; P. Gasbarri, adm. ap. Grosseto; L. Civardí, vesc. tit. Tespia; C. Melis, ep. Tempio-Pausania; S. Spanedda, vesc. Bosa; R. Addazzi, arch. Trabi Barletta; A. Castelli, arch. tit. Rusio; E. Bartoletti, vesc. aus. Lucca; F. Costa, vesc. tit. Emmaus; C. Manziana, vesc. Crema; G. B. Parodi, vesc. Savona; P. Nicolini, vesc. Assisi; A. Carinci, vesc. Boiano-Campobasso; A. Cesarano, arch. Manfredonia; A. Rossini, arch. Amalfi; G. Lenotti, vesc. Foggia; L. Morstabilini, vesc. Brescia; D. Tomassini, vesc. Ischia; P. Babini, vesc. Forlì; R. Calabria, arch. Benevento; M. Di Lieto, vesc. Cerignola; S. Silvestri, vesc. Foligno; O. Semeraro, vesc. Cariati; C. Stella, arch. L'Aquila; M. Miranda, primas Mexico; A. Fares, arch. Catanzaro; G. Bentivoglio, arch. Catania; P. Principi, arch. ord. Loreto; C. Canzonieri, vesc. Caltagirone; G. Vairo, vesc. Gravina; V. de Chiara, vesc. Mileto; A. Cece, vesc. coad. Aversa; A. Cavagna, vesc. tit. Tio; R. Primatesta, vesc. Rafaela (Arg.); G. Dell'Olmo, vesc. Acqui; G. Zaffonato, arch. Udine; A. Poma, vesc. Mantova; P. Botto, arch. Cagliari; L. Rosa, vesc. Bagnoregio; A. Fernandez O.P. mag. gen.; G. B. Pardini, vesc. Iesi; A. Tortolo, vesc. Paranà; F. Baldini, vesc. Massa Marittima; G. Rupp, év. Monaco; Jesus Coronado, praef. ap.; P. T. Gonzalez, vesc. Cutack; P. Cambiaghi, vesc. Novara; N. Jubany, vesc. Gerona.

9

EXC.MUS P. D. SIGEFRIDUS KOWALSKI

Episcopus tit. Assiensis, aux. Culmensis

Venerabiles Patres,

1. In par. 15 disputati schematis ...¹ concluditur necessitas « novi modi sentiendi, volendi et agendi », quo christifideles in vita Ecclesiae ac in mundo huius temporis splendent oportet. Vere possunt non pauci, etiam christiani, interrogare: Num et quomodo doctrina christiana, quae iam per viginti saecula praedicatur, potest etiam nunc mentes et corda hominum renovare, ita ut hodiernum mundum, tam inquietum et mutabilem, formare possint, et ne ipsi inscii nocive a mundo formentur? Potestne hic salutifer « novus modus sentiendi ...² », ab omnibus hominibus, et non solum a doctis et peritis adipisci?...

Igitur necessarium fuisse videtur, ut dictus « novus modus » accuratius quoad essentiam et viam acquirendi in schemate nostro explicetur, atque — ut mihi videtur — proprio nomine designetur.

2. Dominus Iesus ab initio suae publicae praedicationis novam formationem internam seu novum ordinem spirituales in omnibus hominibus inchoare et confirmare intendebat, dicens: « Paenitentiam agite (...³ Metanoëite) appropinquavit enim regnum caelorum » (*Mt.* 3, 2; cf. *Mc.* 1, 15). Paenitentia christiana quoad essentiam et valorem in plena luce s. Evangelii exacte intelligitur. Scimus etiam sine spiritu et operibus verae paenitentiae, a Domino expositulae, nihil maioris momenti in renovatione cordium et communitatis humanae aliquando susceptum aut acquisitum fuisse. Clare hoc patet ex tota S. Ecclesiae Christi historia et vita permultorum Sanctorum ac Beatorum.

3. Videtur nunc, quod hodie nonnulli « *paenitentiam* » contemporaneis, etiam christianis, directe praedicare timeant. Secundum sententiam plurimorum enim videtur paenitentiam solum passivas virtutes, sicut patientiam, submissam oboedientiam, voluntariam paupertatem, abnegationem sui augere, ac deplorationem peccatorum et satisfactionem exostulare. Haec autem interpretatio nec facile intelligitur, nec libenter approbatur praesertim ab huius temporis hominibus, qui multififormem activitatem laudant et immensas fere facultates humanas in recta civitatis terrenae aedificatione profitentur. Sine dubio, homo vere paenitens pro suis peccatis laesae maiestati Divinae satisfacere vult et debet, atque perditam seu saltem diminutam libertatem internam recuperare intendit. Dominus quidem Iesus paenitentibus misericordiam Patris pollicitus est dicens: « Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur » (*Mt.* 5, 5). Paenitentia in sensu ...⁴ negativo sumpta aversionem a creatura inordinate concupita exostulat et conversionem ad Deum probat. Hanc vero praesertim prophetae et S. Ioannes Baptista commendabant.

Attamen vera et perfecta paenitentia ...⁵ « *metanoia* », quam Dominus Iesus praedicabat, etiam sensu ...⁶ positivo clarescit. Cum enim inordinata conversio ad creaturam necesse aversionem a Deo efficit, tum conversio ad Deum minime aversionem a creatura significat. In Christo Iesu, Filio Dei incarnato, amplificata et iam permanens conversio Dei ad creaturam scil. mundum manifestatur, sicut dictum est: « Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret » ...⁷. Hanc quoque conversionem ad mundum Dominus Iesus per suam voluntarie susceptam mortem non diremit, sed adhuc per resurrectionem et sanctificationem in Spiritu Sancto confirmavit. Quapropter homo

christianus, qui « alter Christus » sit oportet, etiam paenitens pro peccatis non statim in caelum rapitur, sed ex contrario, plerumque a Domino relinquitur in mundo, ut hic in spiritu verae paenitentiae voluntatem Patris perficiat et sic suam utilitatem ad regnum caelorum suscipiendum per ordinatam conversionem ad mundum probet ...⁸. Paenitens cor humanum enim non potest tantum domui « vacanti, scopis mundatae et ornatae » assimilari ...⁹, quod quidem valde periculosum est: homo ut « capax infiniti » vacuum internum nec longe nec tuto tollit. Igitur vera et perfecta paenitentia cor humanum tantum praeparat ad lumen et virtutes regni caelorum suscipiendas et acquirendas, quas Dominus Iesus ex benevolentia Patris tribuere cupit iuxta verba: « Ignem veni mittere in terram: et quid volo, nisi ut accendatur? » (*Lc.* 12, 49). Ille autem ignis Divinus in corde hominis intimas et activas virtutes, praesertim caritatem inflamat, amplificat et auget, quae sanctitatem animae promovent et ordinatam conversionem ad mundum tam mirifice ditant et multiplicant, sicut patet praecipue in vita Sanctorum et Beatorum.

Conversio perfecta ad Deum et ordinata conversio ad creaturam seu mundum perfici possunt tantum in corde humili et mundo ac per flagrans desiderium iustitiae divinae, scil. iustificationis in Christo Iesu, sicut Dominus proclamavit: « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum! ... Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt! ... Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur! ... »¹⁰. Sicut enim radix peccati, superbia, etiam hodierna scientifica et ideologica, mentem sufflat et in servitutem periculosi egoismi redigit, ita per paupertatem spiritu seu humilitatem cordis dignitas humana corroboratur atque libertas et participatio hominis in regno veritatis acquiritur ...¹¹. Corda multorum hodie non solum bonis culturae et civilisationis huius temporis ditantur, sed etiam permultis modernis superstitionibus, mendaciis et fabulis obnubilantur, ita ut per dilectionem claritatis filiorum Dei atque per rectam, sine dolo et hypocrisi, conversationem in mundo mundentur oportet: secus Deus cognosci et laudari, diligi et videri non potest. Denique homo tantum terrena, hodie tam artificiose multiplicata, sapere et quaerere impune non potest, sed recta mente dignam distantiam a terrenis curare et « optimam partem » in Christo Iesu ...¹² esurire debet; cum Dominus Iesus in hac vita pauper et egenus factus est, praecipue nobis manifestare voluit, quam parva et pauca bona terrena ad voluntatem Patris optime perficiendam sufficiunt.

...¹³ Optimum autem et summum donum Patris luminum ...¹⁴, nempe caritas Christi, sine qua « aes sonans aut cymbalum tinniens » sumus ...¹⁵,

solummodo corde paenitenti suscipi et comprehendere, atque in spiritu verae paenitentiae ut suprema lex Christi approbari et sequi potest...¹⁶

7. *Conclusio.* Nunc tempore inordinata conversio ad creaturam seu mundum propter continuam multiplicationem scientiarum, bonorum et facultatum, de die in diem pro omnibus hominibus magis periculosa fit. Certum igitur est — iuxta verba Domini et experientiam vitae — spiritu verae paenitentiae, scil. continua et progressiva conversione bene ordinata cordis ad Deum et mundum seu metanoia tam christianos quam non christianos, tam possidentes et regnantes, quam pauperes et egenos indigere, sicut Dominus dixit: « Nisi paenitentiam habueritis, omnes peribitis » ...¹⁷. Secus nec regnum caelorum acquiri potest, nec dialogus, benevolens et effectivus, inter homines etiam in mundo huius temporis atque cooperatio ad civitatem terrestrem recte aedificandam immo possibiles sunt. Quapropter etiam Summi Pontifices nostri temporis spiritum verae paenitentiae et eius sincera opera christifidelibus ...¹⁸ instanter commendant, e. g. ad felices fructus huius Sacrosancti Concilii...

Moderator: Faveas concludere, Pater.

Orator: ... impetrandos ac eius fines attingendos. Dixi.

In textu scripto tradito: ¹ cap. III. ² volendi et agendi. ³ graeca lingua. ⁴ quasi. ⁵ seu. ⁶ quasi. ⁷ (Io. 3, 16). ⁸ (cf. Mt. 25, 21). ⁹ (Mt. 12, 44 ss.). ¹⁰ (Mt. 5, 3-8-6). ¹¹ (cf. 1 Pt. 5, 5). ¹² (Lc. 10, 42; Phil. 3, 8). ¹³ Vera et perfecta paenitentia nunquam collective peragitur, sed in unaquaque anima aliter adimpletur, etiamsi a circumstantiis vitae res adiuvari aut difficilis fieri potest. Equidem tota vita christiana in spiritu verae paenitentiae perficiatur oportet, non tantum per singula et seiuncta opera paenitentiae negative sumptae, sed magis ac magis in continua et quasi dinamica seu progressiva conversione cordis (metanoia), quam tantopere sacra Liturgia curat et augere studet. Adhuc enim sub labe peccati peregrinamur, atque primitias tantum gratiae (cf. Rom. 8, 23) et quidem in « vasis fictilibus » habentes, minime « gratia pleni » sumus. ¹⁴ (Ic. 1, 17). ¹⁵ (1 Cor. 13, 1). ¹⁶ 6. Quoad n. 17 notare liceat aliud esse « spiritum paupertatis », aliud quoque « paupertatem spiritu ». Nempe « spiritus paupertatis » exoptatam a Domino Iesu distantiam a bonis materialibus, modestiam, continentiam, abnegationem in vita ac benevolentiam activam erga fratres adiuvandos designat. « Paupertas spiritu » autem imprimis humilitatem cordis seu veracitatem internam et rectam mentem in cognitione ac approbatione verae hierarchiae entium et bonorum attinet. Attendendum quoque est Dominum Iesum paupertatem quidem laudasse, sed non omnes pauperes, nempe illos qui spiritum paupertatis nec habent nec approbant. ¹⁷ (Lc. 13, 3). ¹⁸ tam.

10

EXC.MUS P. D. FRANCISCUS KUHARIĆ

*Episcopus tit. Metensis, aux. Zagrabiensis**Patres venerabiles,*

1. Ad cap. III *propono sequentem animadversionem.*¹ In pluribus statibus sub potestate atheismi Ecclesia quasi inimica omnis progressus et in sic dictis tenebris intellectualibus homines semper retinens accusatur. Atheismus theoreticus, non paucis mediis vehementerque luctans contra totam realitatem spiritualem, firmiter affirmat scientiam positive demonstrasse quod religio nihil aliud sit nisi superstitio ac deceptio hominum.

In sua propagatione semper rationibus sic dictis scientificis cooperitur.

In nostro schemate par. 18 sub littera « e » phrasis sequens invenitur: « Germanus spiritus fidei confidit mutuae amicitiae inter fidem et veram scientiam, excluso omni conflictu insolubili ». Circumstantiis nostris diebus sic stantibus phrasis citata mihi insufficientis videtur. De relatione inter veram scientiam ac religionem revelatam haec S. Synodus sollemnem declarationem proclamare debet. Ideo propono humiliter textum sequentem vel similem: « Ecclesia catholica amica protectrixque omnis progressus verae scientiae semper remanet. Haec S. Synodus sollemniter declarat nullam esse adversitatem inter veritates scientiae firmiter demonstratas et veritates fidei revelatas. Veritates scientiae ordinis naturalis et veritates fidei ordinis supernaturalis Deum Creantem ac Revelantem tamquam unicum auctorem habent, quam ob rem in conflictu nullo modo esse possunt. Haec declaratio mundo sit in testimonium, in honorem autem tot virorum scientiae qui in campo investigationis scientificae valde progredientes fidem firmam servaverunt ».

Cuius assertionis clarum est argumentum existentia Pontificiae Academiae Scientiarum, quae in suo gremio tot viros scientiae magni nominis, etiamsi stirpe et religione distinctos amplectens S. Pontificem ut fundatorem habet. Quae Academia illustris etiam nos in campo pastoralis valde adiuvari posset publicando per annum in principalibus linguis informationes de novissimis resultatibus scientificis praesertim veritates fidei spectantibus.

3. Ad cap. IV ...², tristissimum factum huius temporis ac malum pessimum est, quod in tantis matrimoniis per orbem terrarum sanguis innocentium sine ullo timore funditur. In pluribus statibus non tantum

propagatio mediorum contraceptivorum enixe relaxata est, sed etiam abortus approbatus est ac lege protectus. Venerabiles Patres, notum vobis est plures hodie in utero matris occidi quam in multis bellis. Parentes vero heroici, omni laude digni, qui sustinentes sacrificium benedictae fecunditatis sancte vivunt ab hoc mundo persaepe sprete sunt. Quibus hoc S. Concilium honorem ac protectionem praebeat!

Saepe hic loquebatur nomine pauperum, afflictorum, propter iustitiam persecutorum, et quidem cum iure maximo. Eodem modo necesse est nunc loqui in hoc articulo coram mundo huius temporis nomine tot parvulorum qui adhuc tacite sed inviolabili iure in sacrario materni corporis existunt. In re tanti momenti haec S. Synodus tuta conscientia nullo modo silere potest.

Omnibus perpensis humiliter et fortiter propono ut in articulum de dignitate matrimonii et familiae clara, sincera ac sollemnis declaratio inseratur similis vel sequens:

« Haec S. Synodus firmiter et sollemniter declarat vitam humanam etiam absconditam in sanctuario materni corporis sanctam ac inviolabilem esse. In hoc tempore cum vero innumeri parvuli in utero matris sine misericordia occiduntur, haec S. Synodus fidelis suo muneri maximi ponderis docet occisionem foetus concepti cum directa intentione semper esse crimen clamans in caelum »...³

« Maximo vero honore habentur parentes qui suscipientes prolem numerosam a Deo in fideli servitio legi divinae terram caelumque distant ».

Haec declaratio valde necessaria est ad recte informandam conscientiam hominum et ad protegendos valores summi ordinis.

Patres venerabiles, magis divinam sapientiam quam humanam scientiam nos oportet praedicare mundo huius temporis! Dixi. Gratias.

In textu scripto tradito: ¹ art. 16, litt. « E », pag. 18, linn. 13-15: propono sollemniorem declarationem de relatione scientiae et religionis revelatae. 2. Ad cap. IV, art. 21, n. 3, pag. 24, post lin. 3: propono claram declarationem de onanismo et de abortus praxi. Patres venerabiles! ad schema *de Ecclesia in mundo huius temporis* liceat mihi animadversiones sequentes afferre: 1. Quoad titulum schematis mihi videtur melior esse titulus: « Ecclesia mundo huius temporis », quia mundo loquitur. 2. ² art. 21, ubi agitur de dignitate familiae et matrimonii nullo modo silendum est de flagrantissimo problemate huius temporis, nempe de abortibus ac de contranaturali vita in matrimonio ad prolem effugiendam. Patres venerabiles, aliquae sententiae confusae sub influxu freudismi ac hedonismo huius temporis divinam doctrinam de sanctitate vitae coniugalis a Summis Pontificibus — praesertim a Pio XI in Encyclica *Casti connubii* ac postea a Pio XII — tam clare sollemniterque elatam et maxime defensam in dubium ducunt. Illis

clamantibus, nobis non est tacendum. Dum incerta investigantur de certis loquendum est. Ecclesia in hoc S. Concilio congregata ut « columna et firmamentum veritatis » (1 Tim. 3, 15), mundo huius temporis debet dicere sincere, sine ulla ambiguitate verbum veritatis, etiamsi durum sit. Nec mundus nec fideles nec confessarii nostri in dubiis relinquendi sunt. Ne seducat nos confusio mundi huius temporis, qui magna ex parte ab omni lege morali liberari tendit. Ideo existimo firmiori modo declarandam esse in hoc articulo immutabilitatem divinae doctrinae quoad sanctitatem vitae coniugalis etiam sub aspectu dignitatis humanae personae. Ad salvandos coniuges in difficillimis vitae circumstantiis versantes investigationes exercendae sunt, ut inveniatur modus controlandae generationis, sed semper tantumque in limitibus naturae, numquam contra naturam. Quoad autem illos, qui commodam, hedonisticam vitam sine cruce cupientes prolem effugiunt, dicendum est verbum Scripturae: « Corpus autem non fornicatori, sed Domino... » (1 Cor. 6, 13), aut illud: « Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini » (Rom. 8, 13). Corpus hominis sanctuarium est mysterii vitae, quod numquam frustrandum est. Approbantes vero contranaturalem vitam in matrimonio largiter portas pansexualismo huius temporis aperiunt et ducto argumento per absurdum in extremum, totam doctrinam Evangelii de castitate cordis et corporis ad nihil deducunt. Hoc esset christianismus valde tepidus. Fides in Christum heroismum exigit, et Ecclesia — Mater et Magistra — semper debet monstrare certas, lucidas ac veras vias heroismi et sanctitatis. Verba sunt Christi: « Si quis vult post me venire, abneget semetipsum et tollat crucem suam et sequatur me » (Mt. 16, 24). Vel: « Quam angusta porta et arcta via est quae ducit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam! » (Mt. 7, 14). S. Paulus dicit: « Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis et concupiscentiis » (Gal. 5, 24). Dignitas humanae personae in castitate existit. Si de profanatione fornicaria matrimonii silemus, an prostitutionem damnare possumus? Persona humana, quae alicui servit tantum ad satisfactionem cupidinis contranaturali modo, etiamsi fiat in matrimonio, valorem rei non excedit et sua dignitate personali privatur. Ecce verba S. Pauli: « Honorabile connubium in omnibus et torus immaculatus. Fornicatores enim et adulteros iudicabit Deus » (Hebr. 13, 4). Praeter istud. ³ Haec S. Synodus iterum affirmat maxime detestabilem esse illam praxim contranaturalis vitae coniugalis qua diversis mediis vel contranaturali modo conceptus proles effugitur. Ista praxis dignitati personae humanae ac sanctitatis matrimonii opponitur. Non autem damnandi sunt numerum proles rationabili ex causa in limitibus naturae, numquam contra naturam moderantes.

11

EXC.MUS P. D. HERMANNUS VOLK

*Episcopus Moguntinus**Venerabiles Patres et adstantes omnes,*

Nomine non tantum meo, sed 70 Patrum linguae germanicae et quorundam aliorum sequentia proferre velim. In cap. III quae de ratione christianorum se gerendi in mundo, in quo vivunt, necessario di-

cenda sunt, bene dicuntur. Tamen doleo finem huius capituli incomplete enuntiari. Christiani enim hac nostra aetate fidelitatem Evangelio debitam splendescere faciunt, non tantum generosa cooperatione ad civitatem terrestrem recte aedificandam (cf. pag. 17, linn. 4-6), sed praecipue eo quod vita sua ostendunt quomodo humana vita christiano modo sit degenda. Fideles nostri tentationi subiacent ut vitam christiano modo agendam mediis in progressibus mundanis aut esse superfluum aut saltem omni vi destitutam putent.

Propterea non raro impossibile esse ducunt in mundo hodierno christiano modo vivere. Inde schema nostrum animum addere deberet fidelibus ne deficient neque practice dubitent quin Spiritu Sancto effuso omnis aetas, quamvis malo adimpleta, tamen salute superabundet et homo gratia Christi adiutus christiano modo vivere possit. Gratia Christi non residet in rebus sed in hominibus. Res eatenus tantum christianae sunt, quatenus exprimunt conscientiam quam homo christianus sui ipsius habet. Hac de causa conscientia christiana operibus litterariis et artis melius exprimitur quam operibus technicis. Gratia autem Christi quodammodo visibilis redditur hominum modo se habendi et se gerendi. De qua re in n. 17, aliqua quidem dicuntur, quae autem accuratius descriptione indigent. Quandoquidem quid sit redemptum a Christo, in iis magis apparet quam in progressu scientifico qui utique non est despiciendus. Quatuor praesertim sunt elementa quibus hac in terra salus Christi manifestatur: pax Christi, quam mundus neque dare neque auferre potest; gaudium, quod monet S. Paulus: gaudete in Domino semper, et iterum dico gaudete; libertas denique filiorum Dei, quod donum a Deo datum omnem libertatem naturalem excedit; praesertim autem spes, de qua iam optimus sermo erat in hac aula, quam homo christianus in mundo a Deo et spe averso exhibere debet et contra spem sperando. Ostendi deberet in nostro schemate hominem christianum propter ea quae dicta sunt etiam in hodierno tempore solatio repleti et in pace vivere posse. Sermo fieri deberet etiam de Providentia divina, qui fidei articulus existentiam humanam vere immutare potest et debet. Quaecumque in hominum nostri temporis potestate sunt non possunt efficere ut mundus non iam sit Dei.

Nostrum autem est nobismetipsis et fidelibus nostris et toti mundo explicare quid hoc dicat. Id quod non facile est. Si concretam efficacitatem fidei, vel etiam infidelitatis in hac vita non accurate describimus, fides per nefas, per insufficientem descriptionem, nempe fit periculosa et in fine, impossibilis. Ea enim quae homines appetunt ipsi videntur acquirere posse sine Dei auxilio; ubi autem Deum quaerunt ibi eum saepe invenire nequeunt. Nos autem testimonium reddere debemus

auxilii a Deo praestiti, his maius exhibemus mundo servitium quam oberando eos laboribus ad ostendendum nos non obstare progressibus intramundanis.

2. Auxiliorum quae fidelibus offerri possunt tria nominentur.

a) Concilium admoneat fideles ut diem dominicam aliaque festa celebrent: laboremque quibusdam diebus interrumpi debere, nemo est hodie qui negat. Quomodo autem tempus liberum adimpleant, multi nuntiant. Sacra Missa solemniori modo celebrata, qua fideles active participant, ita ut multi participantes non fiant massa, sed communitas per aliquam praesentiam Christi qualificata, beneficium est hominibus et mundo. Mirum est schema nostrum de his nihil dicere.

b) Ut christiano modo vivant in hoc mundo, servari debet distantia a mundo. Christiani sint possidentes et in plena libertate simul non possidentes, ut dicit S. Paulus in *1 Cor.*, 7: seipsos non omnimodo possidentes, cum S. Paulus dicit, ego, non ego, Christus in me, *Gal.*, 2. Cum de creatura S. Augustinus dicit, est ens, sed melius non ens. Abstinentiam a rebus mundanis et exercitia religiosa, ut sunt ieiunium et similia, Concilium non potest non monere.

c) Advertendum videtur ad periculum quod christiana vita oritur ex imaginibus ambitu tecnico desumptis.

Ut vivatur modo vere humano a fortiori christiano, necesse est ut homines parati et capaces sint ad audiendum verbum. Homines huius temporis nosque cum illis sequuntur imagines; ex altera parte in Ecclesia acturi sumus praedicationem lectionemque verbi divini. Res gravioris momenti: homo non videre, sed audire debet. Inde curam habeamus oportet ne capacitas audiendi deficiat. Homo enim seipsum modo magis adaequato et verbo exprimit eosque verbo alloquitur. Dixi. Gratias.

12

Exc.MUS P. D. VILLELMUS CLEVEN

Episcopus tit. Sasimensis, aux. Coloniensis

Patres venerabiles,

Schema nostrum in pag. 18 linn. 10-15 aliqua verba de habitudine christifidelium ad progressum scientiarum proponit, quae tamen haud curae gravi correspondent, quae in hoc campo adest. Liceat mihi hanc curam breviter declarare et remedia proponere.

1. Statistice constat, partem, quam catholici multarum regionum in labore scientifico et in professionibus sic dictis academicis habent,

multo minorem esse quam ea pars est, quam in numero incolarum talium regionum occupant. Constat enim hanc disproportionem non ex dolo acatholicorum provenire, sed potius ex eo, quod catholici idonei simpliciter desunt.

Ex tali condicione rerum pericula gravia oriri neminem fugit.

Vivimus enim in tempore quodam scientifico, in quo scientia vitam hominum totam pervadit. E. g. aqua, calor, panis et alia cibaria per media technica *etsi*¹ per scientiarum inventa ad nos perveniunt. Quod olim a Deo operatum est, multi hodie a scientiarum inventis *quaerunt*.² Etiam in rebus historicis et spiritualibus, mens hominum methodis scientificis mutata est. Quamvis pauci secundum has methodos laborare possint, tamen fere omnes per ephemerides, quas legunt, illuminatos esse aestimant et praedicationi christianae, quae eis praescientifica videtur, fidem denegant.

Hac hora, qua scientiae quasi aer sunt, quem homines spirant, habitudo recta Ecclesiae ad scientias res summi ponderis est. Hanc autem habitudinem renovatione egere, ex supradictis apparet.

2. Quid faciendum? Primo est necessarium, causam malorum sincere inquirere. Unum solum modo dicam, quod mihi prae aliis respiciendum videtur. Homines nostri temporis causae Galilei minime oblivisci possunt quia etiam atque etiam in scriptis non catholicis, in spectaculis, in emissionibus televisionis commonentur quod nuper accidit. Impugnatio doctrinarum scientiae naturalis, e. g. doctrinae sic dictae evolutionis nostro tempore facta eis demonstrare videtur, Ecclesiam etiam hodie scientiis tam naturalibus quam historicis adversari, easque timere et libertatem, quae est praesuppositio prima scientiae, quantum in se est denegare.

Qua de causa imprimis magnanimitate maiore opus esse mihi videtur, quae sine timore seu mentis angustia scientias agnoscit ut formas quaerendae veritatis, ex quibus Ecclesia in veritate Dei fundata nihil timet, etsi quandoque fides et scientia sibi invicem opponi videntur. Tales difficultates, quae ex insufficienti comprehensione nostra tam naturae et historiae quam fidei semper provenire possunt, minime celeribus declarationibus et vetitis finiendae, sed spiritu libertatis et confidentiae superandae sunt.

Proh dolor, praxis quoque in vetitis librorum prohibitorum in temporibus praeteritis permultos homines praesertim coetum iuvenum qui in studiis suis litteras huiusmodi legere coacti sunt, fiducia erga auctoritatem ecclesiasticam destituit. Ipsissimi iuvenes studiosi quasi repleti sunt angustiis mentis atque timore opera scientifica studendi et quasi conscientia compulsi refugerunt in sic dictum ghetthum catholicum.

Ne simus modicae fidei sicut olim discipuli in navi fluctuantes, qui statim interitum timuerunt et ob hoc a Domino increpati sunt. Videamus potius, eum sine timore in tempestate navigare posse, qui cum Christo, Dei veritate et virtute, navigat. Imago in numismate quod Beatissimus Pater in his diebus nobis donavit sit omnibus nobis ad hanc rem hortatio paterna.

Sin autem homines videbunt, Ecclesiam maturationem eventuum scientificorum, quamquam falsa et periculosa in ea obvient, nullo modo impedire, sed in spiritu libertatis, ad quam veritas nos liberavit, expectare, fidei non solum non nocebit, sed confidentia in praedicationem crescet et fides in mundo nostro scientifico denuo locum suum habebit. Sperandum etiam est, catholicos fideles maiore confidentia in labore scientifico collaboraturos esse.

Etenim catholicorum est, non solum hos defectus in scientiis colendis specialiter naturalibus reparare atque praesertim praesentiam Ecclesiae Christi ubique tum in professionibus academicis tum in mundo scientifico huius temporis fortiter affirmare.

Conclusio. In schemata sequentia, sicut mihi videtur, declaranda essent: 1. Ecclesia laborem scientificum sicut laborem pro veritate quaerenda et pro bono hominis agnoscit et magni aestimat.

2. Ecclesia plenam libertatem scientiarum quasi praesuppositum omnis laboris scientifici libenter agnoscit, in quo sincera perquisitio veritatis unica lex est.

3. Ecclesia fideles suos graviter admonet, ut pro sua responsabilitate secundum capacitatem suam in labore scientifico plena libertate a scientiis postulata collaborent.

4. Fideles tamen salutem ex scientiis sperare non possunt, quia salus non venit ex scientia, sed ex caritate divina, cuius per fidem participes facti sumus. Dixi. Gratias.

In textu scripto tradito: ¹ et sic.   ² sperant.

13

EXC.MUS P. D. HENRICUS NICODEMO

Archiepiscopus Barenensis

Venerabiles Patres,

Meae animadversiones respiciunt cap. III schematis et praesertim n. 16.

Cum, praecise in isto numero, agitur de primariis conditionibus

occurrendi mundo christiano modo, mihi videtur necesse esse ante omnia in lucem ponere completam vocationem christiani quoad mundum, quae est vocatio ad illuminandum et amandum, ut ex verbo Dei revelato eruitur. Christus dicit: « Vos estis lux mundi. Non potest civitas abscondi supra montem posita, neque accendunt lucernam et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum ut luceat omnibus, qui in domo sunt » ...¹. Et Apostolus: « Caritas Christi urget nos » ...². Ita definitur, in suo fundamento biblico, relatio christiani ad mundum, quae ultimo semper evangelica et apostolica est, etsi ad mundum convertatur relate ad terrestres realitates et temporalia problemata.

In hac sua sane vocatione fideles exquirere et invenire debent dimensiones propriae in mundo responsabilitatis. Quae dimensiones ab eodem Apostolo indicantur cum ait: « Omnia enim vestra sunt, sive mundus, sive vita, sive mors, sive praesentia, sive futura: omnia enim vestra sunt: vos autem Christi: Christus autem Dei » ...³.

Ut ergo fideles christiano modo mundo occurrant oportet ut sciant et sentiant spes eschatologicas, quibus ipsi intra Ecclesiam aluntur, et spes temporales mundi, quae et ipsos, uti in mundo viventes et operantes, attingunt, non esse divergentes vel oppositas, sed, per se — nempe, praeter deordinationem mali moralis — convergere et in unum tendere, cum una sit humana natura a Christo redempta et omnia recapitulentur in Christo, cuius universalis redemptio omnes homines tangit et omnes populos. Ita intellegere possunt cur mundus, etiam non christianus, Ecclesiae, et ideo singulis fidelibus, qui in mundo operari debent, extraneus non sit, cum anima Ecclesiae totum mundum pervadat — ubicumque, scil., Deus adoratur, lex naturalis servatur et, tandem aliquando, rectae conscientiae dictamen homines sequuntur — quae Ecclesiae anima, in mundo diffusa, ad suum corpus, quod Ecclesia visibilis est, ope gratiae Dei, quae in profundo operatur, continuo tendit.

Ad hoc vero ut suum munus in mundo fideles rite adimpleant, omnino non sufficit aliquas non bene definitas normas statuere, quae vagum irenismum sapiunt, uti textus facit, sed fundamentales veritates et fundamentalia principia sunt memoranda, quae fideles dirigant ut christiano modo mundo occurrant.

Memorandae ideo essent et definiendae notiones conscientiae christianae et libertatis filiorum Dei, prae oculis habitis sive distinctione sive connexionione ordinis naturalis et ordinis supernaturalis. Hoc videtur omnino necessarium ne in orientationibus (italice: orientamenti) et in actione christianorum in mundo confusiones oriantur.

Indicanda insuper essent — ut fideles christiano modo mundo

occurrant — pericula derivantia ex positione multorum hominum nostri temporis relate ad Dei existentiam, ad Dei agnitionem, ad Dei naturam atque ad obsequium Deo praestandum, quae positio vim habuit in aliqua forma mentis (italice: mentalità) efformanda, sensim sine sensu a multis obducta. De atheismo iam non pauci Patres peropportune locuti sunt, cum quibus perfecte convenio. Mihi tamen hic addendum videtur, ad veritatem de Deo complete praebendam, affirmandam esse transcendentiam Dei personalis, etiam ad radicem et fundamentum determinanda legis naturalis et totius ordinis moralis eorumque obligatorietatem et sanctionem; consequenterque obiectivum fundamentum mali moralis, i. e. peccati, contra quamvis formam subiectivismi et relativismi moralis necnon naturalismi.

Unum dicam *circa n. 18*. Hic affirmatur: « Firmitas fidei et spiritus fraternitatis nos impellunt, ut amice colloquamur et cooperemur cum omnibus, ubicumque christiana prudentia id permittit ». Optime quidem. Puto pro omnibus hoc perclarum esse, praesertim post Encyclicas *Pacem in terris* et *Ecclesiam suam*. Attamen, cum hic agatur de cooperatione, quam singuli christiani in mundo praestare debent, non sufficit dicere « ubicumque christiana prudentia id permittit », sed conditiones pro cooperatione sunt determinandae et limites cooperationis sunt statuendi.

Quod autem dicitur pag. 20, linn. 1-6, magna cautela mihi videtur affirmandum, ne minuantur vel vim amittant incoepta catholicorum ad ordinem christianum in mundo dilatandum, et salvo semper ultimo iudicio Ecclesiae hierarchiae.

Propono igitur in recognoscendo cap. III modus inveniatur principia, quae exposui, etsi forma perbrevis, inserendi.

Quae memorata principia maxime conferent meo humili iudicio, ut fideles « cum cognitione semper altiore fidei suae — sunt verba schematis — idonei fiant ad propriam spem cum aliis communicandam et ad discernendum quod est iuxta Christum ». Dixi.

In textu scripto tradito: ¹ (Mt. 5, 14-15).   ² (2 Cor. 5, 14).   ³ (1 Cor. 3, 22).

14

EXC.MUS P. D. MAURITIUS POURCHET

*Episcopus S. Flori**Carissimi Patres et Fratres,*

...¹ Omnibus, vel fere omnibus quae in his duobus capitibus exponuntur adhaereo, etsi pluribus emendationibus vel complementis indigeant.

Sed (velint mihi parcere Patres et periti qui in hoc textu conficiendo tam laboraverunt) fateor me non semper videre quomodo varia argumenta, ut ita dicam, concatenentur, cur ita, et non aliter disponantur. Hic defectus, necnon repetitiones, vocabula in sensu diverso adhibita (quod non fit sine quadam confusione) impediunt ne bene appareat scopus a schemate intentus. Etiam pro christianis, ad quos primo dirigitur, et a fortiori pro aliis quos indirecte vult attingere, hoc schema, cuius utilitas, imo necessitas, in dubium revocari nequit, non videtur satis urgens, pertinens et convincens...²

Agitur in his duobus capitibus de modo quo Ecclesia praesens et activa in mundo hodierno esse debet. In secundo, agitur praesertim, sed non exclusive de Ecclesia ut institutio, et principaliter de hierarchia; in tertio capite de christianis.

Sed cur schema nostrum non eundem ordinem secutum est ac schema de Ecclesia? Postquam enim de mysterio Ecclesiae tractavimus, statim processimus ad populum Dei, et postea tantum ad hierarchiam, et hoc merito, ut fusius in hac aula illustratum est. Et hoc valet etiam de nostro argumento.

« Regnum caelorum assimilatum est fermento quod abscondit mulier in farinae satis tribus ». Paulus VI hac comparatione usus est, item ac alia de sale desumpta in Encyclica *Ecclesiam suam*, cum illustrare voluit hanc praesentiam Ecclesiae in mundo.

Fermentum est totus populus Dei, in Ecclesia congregatus; populus Dei etenim ad unicum familiam humanam pertinet, eius vitae intime connectitur, inseritur in toto genere humano cui Pater creationem suam commisit.

Fermentum sunt omnia membra huius populi, omnes fideles; christiani enim inter homines versantur, in solidarietate vivunt cum omnibus hominibus, non solum per relationes personales, sed etiam in sinu communitatum ad quas pertinent. Fermentum sunt, non solum in quantum veri homines sunt, sed etiam in quantum vivunt et ostendunt mysterium

salutis, i. e. Christum, in quo continentur fons, sensus et sors ultima mundi huius.

Ut populus Dei hoc testimonium reddat, iuvatur a hierarchia, quae est in eius servitio, et cuius partes sunt media a Christo instituta et in primis verbum Dei populo Dei praebere, ut sit *vere*³ hoc fermentum.

In hoc prospectu qui, ut dixi, est ipse prospectus schematis *de Ecclesia*, ex II et III capitibus unum efformari posset, quod elementa etiam *forsan*⁴ ex cap. I desumpta contineret, et forsitan hoc caput inutile redderet.

Et sic tota materia ordinari posset (breviter dicam, ne patientia vestra abutar).

Hoc novum caput posset inscribi: De praesentia activa Ecclesiae inter homines, et contineret tres potiores partes.

1. Prima pars illustraret solidaritatem quae viget inter Ecclesiam et totam familiam humanam, solidaritas quae fundatur in ipsa Incarnatione et in Christo, et quam Ecclesia non solum debet acceptare, sed etiam assumere.

2. Secunda pars exponeret exigentias, pro Ecclesia et pro christianis, huius solidaritatis, i. e. officia Ecclesiae erga mundum, si vult Christo ipso esse fidelis: aestimationem, dialogum et collaborationem, quae profluere debent ex authentica caritate.

3. Postquam in duabus primis partibus immanentia Ecclesiae in mundo illustrata fuerit, tertia pars abundanter transcendentiam eius missionis totalis monstraret ut exc. mus D. Ancel postulavit.

Haec enim missio venit a Christo, et tendit ad salutem mundi, i. e. ad eius Redemptionem et ad eius transfigurationem. Et sic apparet Ecclesia ut Sacramentum Christi, et signum regni futuri quod inchoatur in populo Dei, et in quod mundus totus transire debet in die consummationis.

Ultimo loco tantum appareret hierarchia et eius partes servitii, quas exercet docendo, iudicando, sanctificando, ut dialogus cum mundo recte instituatur perseveranter in integra caritate peragatur, et etiam ut transcendentia mysterii salutis non oblivioni relinquatur.

Sic Ecclesia appareret, non ut potestas huic mundo extranea et aliquando adversa, non ut soror caritatis, *venia sit verbo*,⁵ miseriis mundi huius succurrens et remedia proponens, non ut tutrix conscientiae consilia sua ab extrinseco profundens, sed ut intime praesens hominibus nostri temporis, eorum aspirationes et conatus participans, eorum promotioni studens, quia videt, in hac praesentia, in hac participatione, in hac promotione, caritatis expressionem qua Deus diligit mundum

quem creavit et praeparatio Regni Dei in quo Deus erit omnia in omnibus.

Cum mundo laborans et parturiens, per caritatem seipsam obliviscens et seipsi moriens, *Ecclesia*⁶ adimplet mysterium Paschale quod est transitus de hoc mundo ad Patrem.

*Novum ordinem horum capitum fusius explicatum etiam in nomine plurimum episcoporum ex Gallia secretariatui tradam.*⁷ Dixi. Gratias.

In textu scripto tradito: ¹ Schema de quo nunc agitur, et de quo iam tanta dicta sunt, dignum mihi videtur ut basim constituat studii nostri. ² Agitur, non solum de ordine interno unius vel alius capituli, sed de ordinatione generali materiae in toto schemate, excepto tamen cap. IV. Et meum propositum illustrare vellem exemplo sumpto ex cap. II et III. ³ deest. ⁴ deest. ⁵ ut ita dicam. ⁶ deest. ⁷ deest.

Textus additus:

Argumentum. a) Hic textus contenta cap. II et III schematis reassumit. Animadversionibus attendit tum eorum Patrum qui expositionem firmiter in doctrina fundatam petierunt, tum eorum qui discursum optaverunt ascendentem a concretis praesentiae christianorum in mundo necessitatibus ad apicem Ecclesiae missionis.

b) Haec schematis pars antecedentem partem praesupponit de « signis temporum » sive anthropologicam mundi hodierni descriptionem; anteponitur vero, tanquam rationem reddens de Ecclesiae habitudine ad res humanas, quaestionibus cap. IV schematis elucidandis. Interrogationibus respondere vult, tum fidelium (Qui sumus, et quid agere debemus in hoc mundo?), tum infidelium (Quid dicit Ecclesia de seipsa, suaque in hoc mundo missione?).

c) Nec proposito nec destinatariis modus in explanationem progrediendi conveniens visus est nimis scholasticus, quo partes pure diversae ex obiecto distinguerentur. Inter cetera, id praecipue cavendum putavimus, ne distinctio inter « spiritale » et « temporale », inter « supernaturale » et « naturale », vel maxime inter « laicos », et « hierarchiam », in oppositionem separationemque verteretur concretam aut dualismum inter humanam in mundo vitam et christianam, neve Ecclesia quasi physice extra mundum consistens prius conciperetur quam ad mundum deinceps referretur. Modum quasi inductivae manuactionis meliorem reputavimus.

Tres ergo huius expositionis partes unicum obiectum eadem luce fidei, successivis aspectibus, apprehendunt, ita ut in prima vel secunda iam praeannuntientur quae postea latius exponentur, in tertia vero in se tractentur quae iam delineata sunt.

Primo de duplici facto agitur, eiusque in luce fidei significatione: christiani et Ecclesia mundi eiusque historiae consortes sunt; mundus et historia valoribus et peccato signantur.

Dein de habitudine agitur Ecclesiae et christianorum ad mundum promovendum, sine detrimento vel ordinis proprii rerum terrestrium, vel propriae missionis Ecclesiae, sed et sine ruptura inter utrumque.

Tandem eadem Ecclesiae in mundo praesentia illustratur prout dona propriissima revelationis et gratiae in mundi salutem populo Dei committuntur.

d) Tres complementariae partes intime connectuntur sicut progressivi unius prospectio gradus. Ne ergo miremini quod in fine tantum interveniunt considerationes de sacramentis, de hierarchico ministerio, et de eschatologia, quippe quae spiritali Ecclesiae missione intra humanam historiam directe specificantur.

De Ecclesiae munere in mundo.

Prima pars: *De christianorum cum humana familia solidaritate.*

1. Dei populus cum unica humana familia partem habet: ex hominibus constat, omnibus hominibus immixtus super terram peregrinatur (1 Pt. 2, 11-13).

Talis cum humanis fratribus colligatio ac solidaritas eo evidentior hodie evadit quo facilioribus communicationibus, maiori personarum et populorum mutua dependentia, et ampliori de die in diem socialisatione, unusquisque ceterorum solidarium se sentit.

De facto igitur Ecclesia nonnisi intra hominum mundum convivere potest qualis est et evadit, scil.: naturae secreta latius profundiusque semper investigans, sed de ultimo exitu lumen exoptans; technicam ex hac sua scientifica scientia potestatem acquirens pondus necessitatum alleviandi ac historiae cursum inflectendi, sed et ipsum hominis in servitutem reducendi; ad suam unitatem protense anhelans, sed et oeconomicis, ethnicis, culturalibus et politicis divisus differentiis; quaerens quomodo ipse homo omnibus naturae rebus anteponatur, sed multos praesertim pauperes a dignitate sua frustrari sinens.

(Haec descriptio transformari poterit secundum exigentias praecedentis partis de signis temporum).

2. Ne terrenam hanc conditionem deneget, vel deploret, vel responsabilitates ex ea manantes effugiat vocatus ad regnum caelorum. Potiusque Iesu Christi ad Patrem orationis meminerit: « Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos a malo » (Io. 17, 13-16).

a) Ab initio enim in saecula terram hominibus Pater commisit, ut investigent et ad omnium bonum colant, secundum divinae voluntatis propositum. Hoc est enim Dei propositum nonnisi hominum adlaboratione mundum regere. Omnium manibus eum tradidit, tam eorum quibus verum eius nomen notum quam eorum quibus ignotum est. Deus eo non minuitur quo maior fit homo mundum exstruendo: nam ipsius hominis gloria et honore admirabile est nomen Domini in universa terra (Ps. 8).

b) Sicut uno eodemque caritatis suae proposito Pater per Filium creavit terram ab homine replendam et regendam, atque proprium Filium humanam historicam conditionem usque ad mortem participaturum misit, ut mundo accessum ad divina aperiret, ita una eademque bona voluntate conscientiam hominum vocat ut plene fideles in humanis muneribus explendis filiorum adoptionem recipiant: « Omnia vestra sunt... sive mundus, sive vita, sive mors, sive praesentia, sive futura, vos autem Christi, Christus autem Dei » (1 Cor. 3, 23). Haec ut revera fiant saeculorum decursu, Filius homo primogenitus ex mortuis Spiritum sanctificationis super omnem creaturam effundit (Col. 1, 18; Rom. 1, 4; Act. 2, 17. 33), cuius influxus extra ipsos Ecclesiae visibiles limites in totum orbem terrarum replet (Sap. 1, 7).

c) Spiritus in mundo virtuti, virtutes mali, peccati et mortis opponuntur. Creatura, servituti corruptionis iam obnoxia, ingemiscens exspectat liberationem (*Rom. 8, 21-22*). Opus sibi commissum ii qui Deum agnoscentes peccati mensuram agnoscunt, sicut ii qui nos ignoscunt, sine dura colluctatione peragere nequeunt: inter boni Spiritum et nequitiae spiritum eligere debent.

Ad mundi autem peccatum vincendum, opus Domini manuum vel terrena hominis officia despiciere non oportet. E contra illi super res creatas regnandi vocationi essentialiter connectuntur incepta certamina adversus idolatrias, quae homines premunt, sicuti divitiarum superbia, dominandi voluntas, et carnalis egoismus.

d) Itaque mundus a Christo maledictus eiusque orationis indignus iste est qui vocationem suam renuit. Illa autem Dei mirabilis creatio hominum adlaborationem ut ager oblata, sicut et ipsa humanitas in agro quem fecundat Spiritus operans, ea caritate qua Pater mundum in Verbo incarnato diligit nobis diligendae sunt.

3. Homines sane, dum satagunt in universo investigando et colendo, ut desiderii ac necessitatibus suis subveniant, in discrimine sunt ad artum spem suam angustiandi, et ad vile fruitiones deprimendi, sese a vero illo Bono, cui destinantur, avertentes.

Attamen magni animi haud desunt homines qui in terrenis officiis adimplendis rectum vitae suae totiusque mundi sensum insequuntur, et altius quam egoisticum bonum prospiciunt; morales sibi praeponunt fines secundum legem conscientiae suae inscriptam (*Rom. 2, 15-16*); incoeptas institutiones, communitates ea spiritali intentione informant qua duci volunt.

Si talentis utuntur mirabiliter creatae humanae naturae creditis. Quam peccato sauciatam, nec radicitus vitiatam, mirabiliorumque in Christo redivivo reformatam, eius grata praevenit largitas qui, omnes volens salvos fieri (*1 Tim. 2, 6*), conscientias per Spiritum adaperit. Sanctus enim Spiritus ne alienus existimetur a tam expansis hominum investigationibus, certaminibus, inceptibus, ad mundum magis magisque aptum, iustum, fraternum promovendum.

4. Has omnes ob rationes, Ecclesia Dei ab illa veritate quam testatur alienos non putat progressus humanitatis ad verum, nec ab illa spe quam revelat alienas sentit humani generis ad melius adspirationes, nec a caritate quam promovet aliena existimat eorum incoepa et opera. Simili modo contentiones hominum varias ut a servitute, in iustitia et bello liberi evadant, alienas non habet Ecclesia a sibi commissis contra mundi peccatum certamine.

In mundo peregrinans, omnium solidaria, quod Dei sapientiae concordat et quod falsae sapientiae huius mundi conformatur non permiscit; sensu Christi authenticos valores discernit (*1 Cor. 2, 4-7*). Pro suis orare non desinit ut abundant in scientia, in omni sensu, et probent potiora (*Phil. 1, 9-10*), scilicet quaecumque sunt vera, quaecumque pudica, quaecumque iusta, quaecumque sancta, quaecumque amabilia, quaecumque bonae famae, si qua virtus, si qua laus disciplinae (4, 8).

Tantum abest ut spiritalis personarum vel coetuum Ecclesia spernat, ut sciat praeparationibus evangelicis in mundo sibi occurrendum esse, quae ad Regnum in mundo inchoatum a Domino insinuantur.

In antiqua iam lege, id optimum quod sapientiae inerat Orientis non modice profuit spiritali Dei populi progressui, indeque novi populi Ecclesiae.

Haec, germinans ex Evangelii semine in omnibus terris dispergendo sibi commissis, ipsa terrena substantia vesci non desinit quam transformat. Ita multum

accepit a philosophiis, a moralibus conceptibus et exemplis, ab institutis Graecorum, Romanorum et diversarum nationum et mentium. Omnia coluit quae vera et honesta existimabat, ut fidem suam aptius et clarius explicaret, aut per caritatem in praxim traduceret (*Gal.* 5, 6; *Ic.* 2, 18).

Vigores spirituales quos in mundo cui inserebatur sentiebat non offendendos vel fastidiendos, amica sua et secunda praesentia promovebat, eademque caritatis inclinatione qua illorum consummationem in Christo proponebat, colebat.

Sicut in humanis terris Ecclesia iam radicata bonos fructus produxit pro seipsa et pro mundo, ita hodie in diversis populis, coetibus, mentibus, ut novos fructus producat, pro sui mundique bono, inserenda est.

5. Intima Ecclesiae in mundo praesentia periculum sordes colligendi gignere potest. Scit se ex hominibus constare, quorum ignorantia ac peccatis fidelitas erga Spiritus impulsionem saepe impeditur, sibi proinde impositam esse renovationem continuam, usque in finem temporum. Ipsas censuras eam ab externo adspicientium utiles sibi agnoscit, ita ut simplici animo audiat qui membrorum eius peccata defectum spiritus evangelici obiciunt (*Sch.*: 14, 15-20).

Secunda pars: *Ad multa haec solidaritas christianos provocat.*

Ut hominum solidarius fieret, Dei Filius homo verus factus est, omnia ex nostris capiens, solo peccato quod nos destruit excepto. Creatura eius natura absorpta non est in divina, sed integra subsistit humanitas Dei facta: nam quod non assumptum, nec salvatum esset.

Mundo iam per Spiritum in saecula praesens, nostram nec minuit nec destruit humanitatem, sed in propriam reducit dignitatem simul cum ad divinam evehit. Quem Creator statuit ordinem illum non frangit Redemptor, in quo omnis homo exhibetur perfectus (*Col.* 1, 28).

Ecclesiam proinde condidit ut praesens sit mundo sicut fermentum, conatus eius participet, peccatum eius impugnet, salvo semper terrenarum rerum ordine proprio.

A. *De Ecclesiae habitudine ad humanam scientiam.* Christus humanas ad inventiones non antecepit. In sapientia humana crevit quae suo populo suoque temporis contebat. Non nisi ad propriam prophetiae Patris missionem, specialium cognitionum tradendorum hominibus praeditus fuit. Nam officium facultatemque se ipsos et mundum cognoscendi, quae Creator contulit, non sustulit rerum divinarum Revelator.

Nec Ecclesiae specialem transmisit competentiam in rationalium disciplinarum ordine. Christianorum est de rebus naturae luce supernae Veritatis iudicare et loqui, his tamen rebus caute et exacte apprehensis prout sunt.

a) Igitur Ecclesiae sive personae sive institutiones, sicut ceterae et cum ceteris, naturalibus mediis et dotibus, sicut Creator disposuit, uti debent ad cognitionem acquirendam de rebus et factis, necnon de eorum causis et legibus. Hoc officium nostris diebus urgentius premit, in campo scientifico, oeconomico, et praesertim sociali et politico.

Fides, ex sese, competentiam non affert, quasi ex supernae Revelationis datis humana deduceretur scientia. Fidei est patefacere quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quae praeparavit Deus diligentibus se (*1 Cor.* 2, 9). Percontationem vero factorum et scientificam inquisitionem fides non supplet.

b) Attamen modernaе possibilitates facta cognoscendi immensa scientiae experimentalis extensio — ab atomo ad sidera, a psychologicis recessibus ad socialia ligamina — atque metuenda potestas in mundum ipsumque hominem inde hausta, revera non solvunt sed noviter conscientiis profundiores quaestiones ponunt: Unde mundus evenit? Quis est homo? Qua ratione geri debet vita personalis et collectiva in mundo?

Partes capacitiesque humanae rationis Ecclesia agnoscit ac saepe defendit in veritate philosophica et morali quaerenda. Quid respondeant sibi et ipsis homines de tantis quaestionibus non parvi pendent. Inter se revera saepe non concordant. Quidam, sive propter infirmitatem sive propter passionem, in incertum vel falsum deflexerunt. Damna magna ex erroribus mentium orta sunt hodieque oriuntur, pro personarum dignitate et libertate, pro societatis iustitia et pace.

Scit Ecclesia Dominum homines non reliquisse sine superno lumine de mundi sensu, de vita recte gerenda, de creaturae ad suum Principium constitutiva relatione. Ab hac revelationis luce claritatem prius poscit in tam gravi discrimine.

Non tamen existimat fas sibi esse rationalem ad verum viam, hominibus accessibilem, cum eis et pro eis, investigare. Immo hae quaestiones, quae intimius uniuscuiusque conscientiae et omnium sorti intersunt, magis obviam materiam praebent dialogo cum fidei non participantibus. Ad sententias, sive criticas, sive positivas, eorum omnium qui sincere veritatem quaerunt, sedule audit, de hoc conscia quod amplio rem, profundio rem, hominibus intelligibiliorem, comprehensionem veritatis suam nunquam perficere desinet.

c) Peculiari modo autonomiam veretur scientiarum et artium socialium et politicarum. Systema omni casui praeparatum non habet hominibus propendum, ne quidem propriis membris. Unumquemque incitat ut communi inquisitioni adlaboret.

Rationem habens fidei lucis, sed et temporum decursus humanaeque indagationis inventorum, muneris sui esse tenet renuntiare, verbis et opere, tum mandatum caritatis supremum, tum definitiores iustitiae exigentias quas, ut dignitas hominis nostris diebus agnoscat, discernit constitutivas.

B. *De Ecclesiae habitudine ad proprium humanae historiae dynamismum.* Iesus Christus, a quo historia humana sancta efficitur, ad hoc non venit ut homini et propriae historiae ductu repelleret. Qui in nobis est spes gloriae (Col. 1, 27) nos a finibus terrenis non avertit quos legitime assequi speramus.

Humanitas enim hodierna, historiam ut caecum fatum iam subire nolens, cum sibi ipsi relationes inter eventus explicare incipit, cum libera sua proposita in eorum decursu interponit, cumque spem fovet, hodie in latentes vires naturae agendo, futura faustiora et hominis digniora praeparare, nullomodo Providentiae divinae opponitur. Ille enim qui hominem liberum creat historiae participantem, ad hoc eum vocat ut in tempore sibi historiae aeterno Domino collaboret. Iste autem Deo offendit qui, in necessitatis arto se rursus recludens, omnino renuit quin a Spiritu adiuvetur homo cum deficit, confortetur cum procedit, denique illo Bono adimpleatur quod, ultra terrestri vitae tempora, beatitudo omnia humana sperata superans offertur.

Ipsa Ecclesia spem terrestrem hominum participat, quam fide sua legitimam dynamismi a Creatore creaturae inducti exercitationem sentit, et caritate sua omni bono aperta habere cordi iubetur. Aeterna spes, quam excitare in mediis incoepti-

bus, successibus casibusque hominum debet, eos non sint temporalia officia ef-fugere. Sed eorum vigorem confortat, omnem adversus desperationem, Dei pro-missionem renuntians homines a peccato relevandi, spiritualemque fidelitatem fir-mandi in iustis propositis prosequendis.

C. De Ecclesiae ad potestates, institutiones, et liberas optiones hominum.
Idem Dominus qui hominem vocat ut vitam suam mundumque cursum, ad nor-mas naturae mundi ipsiusque hominis inscriptas, plene fidelis regat, ipse est qui eadem voce eumdem hominem ad Regnum caelorum appellat. Qui Creator reli-quit illum in manu consilii sui (*Eccl.* 15, 14) non venit Liberatores libertatem eri-pere. Responsabilitates quas Creator commisit, non venit Salvator subtrahere: non eripit mortalia qui regna dat caelestia.

Ecclesiam instituit non ut regimen rerum terrestrium usurpet sese substituens in coetuum vel personarum officio, sed ut ipsi modi quibus adest et adoperatur in humanis inceptis et communitatibus signa in mundo ferant Regni quod de hoc mundo non est (*Io.* 19, 36).

a) Quamobrem homines responsables regiminis exercendi super res civi-les legitime cives sibi praeponunt, et accommodata organa legitime instituunt quae iusta sua proposita insequantur. Cuique personae, pro dotibus, pro votis, pro adiunctis, convenit participare, mediantibus organis subsidiariis, promotionem boni proprii intra promotionem communis boni.

Status, diversarumque potestatum legitime institutarum, Ecclesia auctori-tatem agnoscit a Deo venientem. Humanos praesides habet ministros Dei in bonum, etsi non christianos, et eorum praescripta christianorum sicut et ceterorum con-scientiae imponuntur (*Rom.* 13, 4).

Ab Ecclesia ergo dominium politicum usurpandum non est, nec organisatio-nes quas diverse homines instituunt ad humanos fines attingendos: haec eius non est missio: Dei dominium super res creatas praedicat, non suum. Status vero institutionumque humanarum non est personas cogere ut in Ecclesiam introeant: haec eorum non est missio.

b) Sua membra, suasque institutiones monet ut cum ceteris hominibus et institutionibus auxiliarentur bono communi, ratione proprii valoris humanae operae cui concurrunt. (Hic addatur schema pag. 20, linn. 11-14).

Laicis christianis, pastoribus, communitatibus instanter suadet ut, cum iusta-rum causarum servitio forsitan laborantur, ea omnia respiciant quae de vera spi-rituali Ecclesiae missione aequivocitatem causent: nulli humanae institutioni — etsi legitima videntur eius proposita — adaequatur nec identificatur Christi institu-tio. Liberam teneant conscientiam a politicis passionibus, semper parati ad actus suos secundum normam moralem fide illustratam diudicandos. Dominationis spi-ritum effugiant, legitimamque opinionum, optionum, actionum, diversitatem ve-reantur, dummodo rectae conscientiae conformantur (*Rom.* 14, 5-23). Fiducia, quae propter servitia reddita eis manifestatur, ad cogendas, sub specie prosely-tismi, humanas libertates ne utantur. Externis enim potentiae pressibus Ecclesia non fulcitur, qui ex carne sunt, sed Spiritus virtute intus agentis: Ille est qui rectis conscientiae praestat, adiuvante fidelium et communitatum testimonio, ut sentiant fratrum praesertim pauperiorum ultimo sensu repleti ex hominis magni-tudine ad Dei imaginem creati, ad supra-humanum finem vocati, talis amoris digni quali a Patre diligimur.

c) Officio proprio contraire possunt humanae potestates et institutiones, cum erronea hominis conceptione vel malo spiritu in vias iniustitiae ducuntur, homini, moribus, aut etiam fidei offendentes. Omnis conscientiae est tunc contradicere, in testimonium veritati, iustitiae, spirituum libertati. Ecclesia, Dei ancilla in homine, hominisque ad Deum vocati, hoc testimonium praebere et ipsa debet, velusque ad persecutionem patiendam: oboedire oportet Deo magis quam hominibus (*Act.* 5, 29). Abusibus cum obstat, ius potestatis institutionumque civilium non denegat ut theocratiam substituatur, sed tantum manifestat eas sibi ipsis legem non esse, creatas vero esse ut hominum iuribus (incluso Dei honorandi iure) inserviant.

E contra adiumentum affert Ecclesia omnibus quae, ad moralium valorum incrementum conferentia, pacem et dignitatem colentia, progressus hominum ad Deum faciliores reddunt (*1 Tim.* 2, 2-4).

d) Cum nova et complexa sunt problemata quibus occurrunt in mundo, christifideles, nisi cum fratribus et pastoribus congregantur, vix possunt de fide et caritate vivere, recte exigentiis ex eventibus ortis respondere, ecclesiale authentice testimonium praebere, semper parati esse ad satisfactionem omni poscenti eos rationem de ea quae in eis est spe (*1 Pt.* 3, 15). Talium coetuum est vitae mundanae studere ad fidei lucem, animosque ad caritatem mutuo auxilio excitare et confortare. Membrorum suorum conscientias profunde formare, ut in mundo hodierno verum fermentum deveniant, maxime Ecclesiae cordi est.

Alias institutiones creavit et creat Ecclesia, quarum fines non pure religiosae sunt, sed culturales et sociales. Spiritu servitii, non dominatus, in his duci vult. Membris suis plene formandis attendit, nullo hiato interposito inter fidem et humanam vitam, inter caritatem et morales valores quibus in existentia inscribatur (*Rom.* 13, 8-10). Tantum abest ut suos a reliqua societate secretos velit, ut potius cives meliores simul ac Christo fideliores praeparare intendat, humanae communitati utiles. Caritas, quam testari imprimis debet, postulat ut vires suas peculiariter pauperiorum servitio et promotioni consecret, eorum necessitates, dignitatem, et iura, ita renuntians, quippe quae facilius in oblivione veniunt mundi ad immediatam efficacitatem proni.

Ne multiplicentur autem peculiariora temporalia instituta, quoties ex natura rerum vel ex adiunctis satis constat cooperationem cum aliis hominibus bonae voluntatis, praesertim fratribus seiunctis, proficue fieri posse intra fines unius communis institutionis, quae vel christianis principiis conformatur, vel saltem naturae legibus ducitur, et singulorum de re religiosa ac morali libertatem veretur. In aliis autem institutionibus, christianis propriis et aliquando vere necessariis, ipsi invigilent ut spiritus caritatis, animus sociae operae studiosus et apertus vigeat; immo ipsae institutiones pateant omnibus qui eodem spiritu cooperari cupiant (*Sch.*: 20, 1-10).

D. *De dialogo.* Homines, de quacumque stirpe, lingua aut natione sint, non possunt solidaritatem vivere nec laborare ad scientiarum progressum, ad promotionem mundi et hominum, ad aedificationem civitatis vere humanae nisi dialogo ac cooperatione, quorum absentia divisiones, dissentiones ac odia foventur. Ad solvenda huius temporis gravia problemata unio omnium hominum quam maxime urget.

Cum constanter est sollicita ut tota sit Christi, in Christo, pro Christo, et ut tota sit hominum, inter homines, pro hominibus, Ecclesiae in dialogum veniendum

est cum hominum societate in qua vivit: christiani dialogum cum omnibus hominibus, dum hunc non recusant, prosequantur mutuam cognitionem, aestimationem et cooperationem promovendo.

Etenim, ratione habita personae humanae dignitatis ac libertatis, solidaritatis omnium hominum in vita ac in responsabilitate erga mundum, rerum terrestrium valoris intrinseci, actionis Spiritus Sancti extra limites visibiles Ecclesiae, fides et caritas christianos impellunt ut fraterne colloquantur et cooperentur cum omnibus, ubicumque christiana prudentia simul exigit et id permittit.

Hoc imprimis, sed non exclusive, faciendum est cum hominibus qui se ipsos et mundum intelligere student ac mentem suam et vires suos impendunt ad aedificandam civitatem vere humanam.

Hic dialogus et haec collaboratio necessaria sunt ad bonum commune totius humanitatis. Non sunt tamen proficua tantum societati humanae, sed etiam ipsae Ecclesiae. Opus Dei enim sese evolvit in mundo inter conatus, experientias, inventiones, labores, aspirationes, et veram promotionem hominum; ideoque christiani non solum debent aliquid communicare non-christianis, sed possunt et debent libenter ab iis accipere. In hac relatione mutui dati et accepti consistit proprie dialogus.

Nostris temporibus praesertim ubi phaenomenon socializationis viget, dialogus saepe evenit per communitates et non tantum per singulas personas.

In hoc dialogo, vera caritas, ut fermentum evangelicum, memor propriae debilitatis, iniuriae immemor, semper magis attendit ad ea quae uniunt quam ad ea quae dividunt, nihilominus scrutatur attente obiectivam vitae hominum realitatem, conatur maiorem iustitiam in mundo hodierno instaurare, denique cum perseverantia et in omnibus quaerit unitatem, quam in huius vitae peregrinatione non consequitur nisi gradatim. Sincerus et sine fictione sit talis dialogus qui dona a Deo nobis commissa plene largiatur verbo et exemplo. Dignitas autem aliorum et praepriis gloria Deo tribuenda qui in eis operatur exposcunt ut christiani illos in dies melius cognoscant, audiendo in simplicitate et studendo condicionibus vitae et culturae eorum, et libenter agnoscant et accipiant, quaecumque sunt vera, quaecumque bona, quaecumque iusta (cf. *Phil.* 4, 8). Sapientiam et prudentiam a Deo exposcant, ut cum cognitione semper altiore fidei suae idonei fiant ad discernendum ac cum aliis promovendum quod est iuxta Christum et ad reddendam rationem de spe quae in eis est (*1 Pt.* 3, 15): in dialogo enim postulatur ut unusquisque alterum audire sciat et sese in sua veritate exprimat.

[*De conversione secundum spiritum beatitudinum ut condicio dialogi*]. Dialogus christianorum cum aliis hominibus supponit dialogum intra ipsam Ecclesiam et docilitatem communitatum singulorumque fidelium Spiritui Sancto. Verus dialogus cum hominibus postulat ut Ecclesia ipsa eis per sua membra loquatur, quod communem attentionem mundo in lumine fidei ex parte omnium coetuum christianorum exigit, et ut Ecclesia, perpetua renovatione, hominibus cor suum aperiat veramque faciem suam et actuositatem praebeat. Haec conversio quotidiana christianorum et institutionum in ipsa vita concreta prosequatur secundum mentem beatitudinum, quae in fide et spe erga Patrem, in amore fraterno erga omnes homines, speciatim pauperes — qui amor est benignitas, iustitia, pax, humilitas, misericordia —, in suiipsius abnegatione et in libertate erga divitias consistit. Huius mentis beatitudinum praecipua signa pro mundo sunt amor concretus Ecclesiae erga pauperes eiusque spiritus et veritas paupertatis. Nostris temporibus

iter beatitudinum est unica via dialogi cum iis qui longe sunt: est unicum medium ad aperiendum cor eorum et ad suscitandum in eis benevolentiam ac fiduciam erga Ecclesiam quam saepe ut potentiam spiritu dominationis et possessionis animatam timent.

Dum tot homines egestate, fame et oppressionem vexantur, christiani amorem Christi ostendere debent non tantum sublevando urgentiores necessitates eorum, sed iura eorum vindicando et actioni collectivae ad promovendam dignitatem omnium personarum ac populorum participando: quae dignitas postulat aequam omnium participationem in communi familiae humanae patrimonio et accessio- nem ad exercitium responsabile iurium oeconomicorum, culturalium, socialium, politicorum, et religiosorum. Hic amor concretus pauperum, sine acceptione personarum, pro hominibus est signum universalis amoris Ecclesiae quae omnibus omnia se facere vult (cf. *1 Cor.* 9, 22).

Nec sufficit amare omnes homines, praesertim pauperes: Ecclesia ipsa, tam in membris suis quam in suis institutionibus, Christum pauperem prosequi et testificare debet. Quae utitur hoc mundo tamquam non utatur, tamen in mundo vivit ubi spiritum beatitudinum manifestare debet. Ecclesia temporalibus utitur, quantum propria missio id postulat, sed in privilegiis ab auctoritate civili oblati spem nullam ponit nec quaerit favores humanarum potentiarum. Immo exercitio iurium quorundam legitime acquisitorum libenter renuntiabit, ubi constiterit eorum usu ob novas vitae condiciones candorem testimonii vocari in dubium. Sequela Christi pauperis et humilis variis modis in vita quotidiana elucescere potest, v. g.: divitias vendere et pretium dare pauperibus; bona materialia vel culturalia ut dona a Deo commissa ad proximum serviendum considerare; responsabilitates in mundo assumere, non ad potestatem exercendam, sed ad bonum commune promovendum; tempus dare ad veram promotionem hominum prosequendam; de sua natione egredi ad tertiam partem mundi serviendam; ab aliis humiliter accipere; suam propriam mentem reformare; spiritum investigationis habere; non quaerere hominibus placere sed Deo qui homines amat eosque ad vitam vocat.

Quae omnia perseveranter adimpleri non possunt nisi gratia Christi qui solus cor hominis convertit et dat spem ponere in solo Deo secundum verba Evangelii: « Ubi est thesaurus tuus, ibi erit et cor tuum » (*Mt.* 6, 21 gr.).

Tertia pars: *De integrali missione Ecclesiae in mundo.*

[*Christus, Salus mundi*]. Si Ecclesia, ex sua ipsa missione, sic reperit et agit suam intimam solidaritatem cum toto humano genere, si cum omnibus hominibus operatur ut humana gens magis fraterna et iusta inveniatur, insuper in se fert rationem mysterii huius humanitatis profundissimi. Haec autem ratio aliunde inscribitur ab initio in ipso corde hominum; omni enim tempore, homines deos fieri conati sunt, eo quoque et praesertim tempore in quo omnem fidem erga Deum vivum et verum reiciunt. Atqui Christus Iesus non solum ab aeterno responsurus erat huic desiderio cuius ipse est principium, sed nobis ut donum mere gratuitum praebet consortium suae vitae filialis, in sinu Patris caelestis (cf. *Eph.* 1). Christus, Verbum Dei, in mundo ingrediens, foedus renovavit inter Deum et homines; humanam gentem sibi coniunxit pro ipsa seipsum tradens, et sic eam in gloriam suam assumit. Nativitate, passione et glorificatione non solum Iesus secum et in se resumit omnes aspirationes et omnes acquisitiones hominum usque ad consummationem saeculi, sed eas sua morte purificat et eis nullum alium finem sta-

tuit ac gloriam quam ipse cum Patre habet in uno Spiritu. Homines ducens ad divina participanda, Dominus in vitam divinam mundum totum assumit, qui, dum hanc ultimam revelationem expectat, gemit et parturit usque adhuc (*Rom.* 8, 21-23).

Sic Christus, in Ecclesia sua vivens, non est dominus alicuius mundi a nostro alieni; cum numquam dereliquerit carnem et humanitatem e Virgine Maria receptas, iam exsurrectus primitiae et pignus est huius mundi a se transfigurati.

Ecclesia autem eius non solum nuntiat sed iam tradit in mysterio salutem mundi novi paulatim crescentem in nostro mundo, donec Dominus rediens Regnum electorum Patri suo tradat. Talis est fides christianorum: salus quam vivunt et sperant a salute mundi disiungi non potest: et expectant « resurrectionem mortuorum et vitam venturi saeculi ».

[*De Ecclesiae missionis plenitudine*]. Sicut Christus apud creaturas suas veniens ordinem humanae naturae non perturbavit, sic Ecclesia humanitati nuntians salutem in Christo non contendit obstare huius humanitatis perfectioni. Sed Ecclesia Christi veritatem quam affert et salutem quam praebet tacere non potest, cum agatur de veritate huius mundi et de salute huius humanitatis. Scit enim Ecclesia Deum semper labori instantem esse in corde hominum, et ideo eos docet quae sit principium eorum iustissimorum votorum, eorum propositorum et laborum. Quod principium simul purificationem totam operatur; nam eo ipso instanti quo homo Deum suum agnoscit operantem in suis operibus humanis nec non et in intelligentiae suae praesidiis, viam ingreditur conversionis: agnoscit omnia sua esse, sed seipsum Christi esse debere. Sicut cor hominis, sic mundi opus purificatur a mortali veneno quo homo in seipsum circumclauderetur. Ut Christus et in Christo, homo simul ac mundus transibunt per mortem, peccati signum, ut in vitam diffundantur. Tandem scit Ecclesia fidelitatem hominis erga seipsum et constructionem mundi perficere non posse, si humana gens ad sola terrestria intuitur. Christum habet ut terminum et verum finem mundi, quia eius est principium reconditum. Quae propositio hominem non debilitat, quinimmo eum inducit ad aestimanda munera in tempore peracta, quoniam signum aeternitatis iam praebent (cf. *1 Cor.* 15; *2 Cor.* 4, 18).

Ecclesia, sic conscia, suae plenae missionis non solum asserit unum verum humanismum esse quod accipit a Deo divinisationem hominis; sed iam possidet pignus salutis mundi, et in Eucharistia accipit. Sacramentum Corporis Christi, eucharistia in se omnia mundi et historiae colligit; annuntiatio mortis Domini, eucharistia iam in vita nostra nostrum opus terrestre purificat et hominem promovet ut a seipso renuntiet; signum efficax expectationis Resuscitati redeuntis, eucharistia est, pro nobis et pro toto mundo, pignus gloriae iam occulte instantis per hominum munera, et aeternae revelaturae quando Deus erit omnia in omnibus.

[*De sensu vitae christianae in intimo mundo*]. Cum talis sit Ecclesiae missionis amplitudo, et cum christiani baptismo a Christo receperunt munus et decus ut fideles ei missioni sint, executio huius salutis mundi in Christo et a Christo intra sanctuaria includi non potest. In communitate quidem a Christo adunata, christiani fontem salutis libant sine qua nihil valent. Sed insuper christianis, qui aluntur sacramento Corporis Christi, laborandum est ut fiant quod receperunt, secundum verba sancti Augustini. Haec exigentia per totam vitam eos comitatur ut Ecclesia in omnibus mundi rebus aedificetur.

Constitutū ut membra actuosa Christi Iesu, christiani sunt medio mundo ut

signa viventia actionis dominicae transfigurantis. Ab eis et cum eis, gratia Dei et actio Spiritus non videntur alienae ab humanis muneribus, immo totum curriculum eorum vitae imbuunt, ut ipsa in gratiarum actiones versetur (cf. *1 Cor.* 10, 31; *Eph.* 5, 20; *Col.* 2, 17). Cum nihil sibi celandum sit de inspirationibus qua in fide inveniunt, eam operibus patefaciunt (cf. *1 Pt.* 2, 11-12). Testimonium eorum fidei non disiungendum est ab eorum spe. Praesentes inter homines et actuose cooperantes solidario muneri, testantur gloriam Christi superare et perficere optima ab hominibus praestita, et continuum adventum Resuscitati hominis optatis respondere multo melius quam paradisum humanum historiae evolutione promissum.

Super omnia, christiani vocantur ad caritatem vivendam, quae est cardo omnis perfectionis. Hoc autem Apostoli monitum credentibus imperat quomodo agant: imprimis ab eis quaerit ut reperire sciant, in professionibus et eventibus, quae sint exigentiae huius caritatis. Dilectio enim quae a Deo provenit et inter fratres exercetur non potest esse tantum supplementum iustitiae cuius pagani capaces sunt praestitum; caritas a christianis postulata praesertim hodie promovere debet iustitiam magis humanam et semper perfectiorem. Quaerentes primum regnum Dei et iustitiam eius, christiani adducentur in vias hominum iustitiae, sine qua caritas sua ficta remanere posset.

Ita fraterna dilectio inseparabilis evadit ab aedificatione mundi et ab abnegatione hominis erga seipsum (*1 Cor.* 13). Est transitus de morte ad vitam (*1 Io.* 3, 14); est mysterium paschale in ipsis relationibus humanis praestitum. Itaque haec caritas singulariter a christianis requiritur erga eos qui in humana dignitate afficiuntur, pauperes in angustiam famis vel servitutis deductos. Tunc christianus ante pauperem se instantius vocari percipit ad propriam abnegationem; in occursum eius qui dolet quia non est homo, discipulus Christi agnoscit quam magnus sit et quantum requirat occursum Domini. Hoc autem crucificante occursum, mox optabit ut hic frater sibi per fiat, ita ut nulla alia ratione eum diligat nisi dilectio mere gratuita a Iesu Christo accepta. Tamen in medio mundi penitus impressi influxibus collectivis, non obliviscent christiani caritatem fraternam erga eos qui patiuntur, imponere actionem compositam ad causas miseriarum tollendas.

Hic modus christianus in mundo vivendi supponit ergo tantam dilectionem mundi quantam repugnationem spiritus mundi, scilicet peccati. In omnibus christianus qui cooperat aedificationi civitatis temporalis quaerere debet in quantum opus quod exsequitur dignum est hominis creati et redempti a Deo. Aliquando magni animi debet esse, ut repellat habitus, condiciones aut usus discrepantes a fine quam Deus pro humana gente intendit. Quae ei decernenda erunt non imperantur antea ab hominibus melius edoctis; nequidem decerni poterunt a magisterio Ecclesiae, loco christianorum. Haec autem gravis potestas, qua mutari facies mundi et vita vim testimonii acquirere potest, non exerceatur nisi conscientia christiana simul informetur et illustretur.

[*De missione hierarchiae erga opus mundi*]. Missio a Christo apostolis commissa, necnon et eorum successoribus episcopis, ipsis a presbyteris adiutis, necessarie influit in aedificationem mundi ab hominibus durante terrestri peregrinatione peractam. Ministri hierarchici, per quos Christus panem mutat in suum corpus Resuscitati, eo ipso missionem acceperunt ut omnes homines ad conversionem vocent, ad corpus Christi, scil. Ecclesiam, efficiendum. Sed haec hominum conversio operari non potest extra vel independenter ab eorum operibus tempora-

libus et existētiaē conditionibus. Quae autem missio mere spiritualis hierarchica realiter amplectit totam humanam vitam. Si revera Christus Caesaris iura servat, nobis insuper ostendit quomodo Deo reddamus omnia quae Dei sunt, inter quae autem ipsum modum Caesari serviendi. Ergo necessarium est vitam hominum in mundo et consilia quae in mundi sortem efficiunt fieri humana rectitudine cuius Christus custodia et inspiratio semper remanet. Sic, agit magisterium, operam dans conscientis christianis, omnibus hominibus, imo et homini.

Magisterium autem Ecclesiae eo perduci potest ut iudicium ferat de aliquo temporali incepto vel de aliqua doctrina ut humanismum oblata. Si modo sic agit — et si praecise denegationem aut condemnationem affert — non autem ex competentia technica quae eius non est, sed propter motiva fidei pertinentia, quia iudicat tale consilium vel tale systema discrepare a veritate hominis in Christo sita.

Sed magisterio munus magis positivum incumbit. Non satis autem ei est repulsam opponere; debet insuper lucem conscientiae christianis porrigere. In utroque casu hoc officium erga veritatem est officium pastorale. Et ideo magisterium hierarchicum, sacerdotibus et laicis competentibus adiuvantibus, christianis et etiam non christianis proponit doctrinam de re sociali, oeconomica necnon politica. Quamvis numquam intendat systemati mere humano alligari nec suum sit concretas decisiones imponere, potest et debet orientationes positivas praebere ad opus temporale perficiendum. Non potest Ecclesia de Christo loqui nisi de homine loquatur.

[*Conclusio*]. Quia homines et quia Christi, christiani tum massa tum fermentum huius mundi sunt. Si massa nondum esset, illi nulli curae esset sors mundi ut ab eo se segregent; si fermentum nondum esset, mundum derelinquerent gaudio et exitu inopem, humanitatem vero inertum fieri acciperent. Sed vera lux quae non est de hoc mundo, in nobis illuxit; specialiter christianis concredita est. Si vult Ecclesia Evangelio fidelis esse, debet hanc lucem Christi excelsam sustinere ut totum mundum illuminet. Dominus christianis non promisit eos mundum ad summum felicem aedificaturos esse. Utique transibit figura huius mundi; sed hoc postulatur ut in figura huius fugacis mundi lineamenta vultus Christi componantur, vultus quidem Crucifixi et Resuscitati. Tunc Ecclesia missionem suam adimpleverit: ex tota gente humana exspectanti, unicam efficere Sponsam, stola omnibus mundi varietatibus circumdata indutam. Et dicet Sponsa Sponso: « Veni, Domine Iesu ».

[*Subscripserunt etiam*] Paul Gouyon, Gérard Bannwarth, André Bontems, Adrien Gand, A. Boussard, Henri Gufflet, René Fourray.

15

EXC.MUS P. D. AURELIUS SORRENTINO

*Episcopus Bovensis**Venerabiles Patres,*

...¹ Circa n. 18 cap. III *duo*² adnotare et proponere velim: 1) quid hic nomine dialogi veniat; 2) an recte ad homines tantum bonae voluntatis dialogus dirigatur...³

1. *De ipso dialogo.* Neminem fugit dialogum non univoce ab omnibus accipi, sicut omnibus compertum est faventes et oppositores dialogi adesse, inter quos, non semper caritate compulsos, contentiones et controversiae graves exortae sunt.

Qui dialogum prosequuntur adversarios existimant laudatores temporis acti, priscorum morum fautores patriisque institutis obsequentes, signa temporum non advertentes, formis novis apostolatus progressu temporis introductis vel introducendis ex professo adversantes.

E converso, qui contra dialogum sunt fautores de facili irenismo ac sat periculoso syncretismo accusant, ut novatores et faciles ad concedendum habent, simplices et credulos inter Ecclesiae saepta, quae usque nunc tecta sartaque erant, equum troianum, stulte, bona, si non prorsus mala fide, introducere conantes.

Quo sensu in schemate verbum dialogus accipitur? Quo sensu accipiendum post Litteras Encyclicas *Ecclesiam suam* Pauli VI?

Ut omnes sciunt, haec Encyclica, fuse de hac re pertractans, docet Ecclesiam, etsi se discrepat ab hoc mundo et ab humana communitate a lumine fidei atque a gratiae dono aliena, tamen huic non obsistere, imo potius cum ea coniungere debere.

Nam, neque custodia, neque defensione officia plane explentur, quibus obstringitur erga dona veritatis et gratiae sibi concredita, quae e contra suapte veluti natura postulant ut aliis subiciantur, inter alios dispertiantur, immo in verbis Domini: Docete omnes gentes, iussum continetur, quod nullo modo praeteriri potest...⁴

In schemate verbum dialogus duplici sensu accipi videtur, scil.: a) ut colloquium proprie dictum, quod tamen non semper et necessario verbis constare debet, quod et testimonium bonorum operum, servitium in humilitate et caritate praestitum dicit, imo « quasi ratio quaedam apostolici obeundi muneris, atque animorum iungendorum veluti instrumentum » ...⁵; b) ut cooperatio in peculiaribus institutis quae omnibus pateant.

Ex hac duplici significatione non paucae oriuntur quaestiones, quae sub silentio, meo iudicio, praeteriri non possunt.

2. *De dialogo ut colloquio.* Sensu ut supra descripto ac definito, quaeri potest: quibus dialogus dirigi debeat?

Schema respondet: omnibus hominibus bonae voluntatis. Haec locutio: « bonae voluntatis », quae restrictionem quamdam introducit, impropria mihi videtur et e textu expungenda, vel saltem sequentibus vel similibus verbis substituenda: omnibus hominibus dialogum non respicientibus et ad eundem serendum bene dispositis. En rationes ...⁶:

a) Exemplum et mandatum Domini, qui, in sua benignitate et huma-

nitare in mundo apparens, omnes collocutus est, Pharisaeis et Scribis, Pontio Pilato et ipso Iuda non exceptis, qui non propter iustos sed propter peccatores in hunc mundum venisse dixit, qui parabolam ovis perditae docuit et nos exhortatus est ut filii Patris simus qui solem suum oriri facit super iustos et malos, et pluit super iustos et iniustos...⁷

b) Exemplum ...⁸ apostolorum, praesertim S. Pauli, qui ...⁹ areopagitis praedicavit, et, ut Acta Apostolorum narrant, Iudaeis primum verbum Dei loquebatur et tantum postea, cum Iudaei illud repellebant, ad gentes convertebat.

c) Exemplum et doctrina Ecclesiae ...¹⁰: « Neminem a materno animo suo (Ecclesia) putat alienum; neminem ad suum ministerium non pertinere arbitratur; nemo ei est inimicus, nisi quis ipse ei velit adversari » ...¹¹

d) Ratio theologica. Perantiquam distinctionem inter errores, semper interficiendos, et errantes, semper materno amore prosequendos ...¹² Ecclesia numquam oblita est. Etiam ad errorem lapsus, homo suam humanitatem et dignitatem non amittit, immo in eo numquam facultas perit et refragandi erroribus et viam ad veritatem quaerendi. Nonne in homine anima naturaliter christiana inest?

Ceteroquin, quis homines malae voluntatis dignoscere potest, quis audet eos ab hominibus bonae voluntatis seiungere?

Tandem, restrictio, quae in textu continetur, cum spiritu totius schematis, immo cum spiritu totius Concilii minime congruit.

Certo, pericula praecavenda sunt, speciatim veritatem extenuandi vel imminuendi, vel errorum qui serpunt contagione seipsum corrumperendi. Sed non est hic nobis opus de iis disserere. Ceterum Christus ipse ait: mitto vos sicut agnos inter lupos...¹³

Conclusio. Post viginti saecula a redemptione peracta, tantum viginti pro centum catholici adnumerantur. Immo multitudo acatholicorum, nedum minuat, in dies augetur, cum pro unoquoque catholico qui nascitur quatuor acatholici nascuntur.

Quid agendum? Ne nos domi quasi in insula, claudamus, domesticorum tantum solliciti ...¹⁴ Neque consilium apostolorum sequamur: « Dimitte turbas, ut euntes per castella emant sibi escas » ...¹⁵, quia si ieiunae dimissae erunt facile deficient in via...¹⁶

Nova forma mentalitatis,¹⁷ nova mens, utique, efformanda est, multa praeiudicia reliquenda et fidenter omnibus obviam ire. Liceat in hoc et ab hoste doceri, qui minime tempus terit in disputando de hominibus bonae vel malae voluntatis, sed omnes, ut potest, adit, ubicumque, ut potest, se immiscet, ut asseclas faciat et venena spargat.

Christiani lux in mundo esse debent, sal qui condit, fermentum quod totam massam fermentat: « Quod anima est in corpore, hoc sint in mundo christiani » ...¹⁸. Dixi.

In textu scripto tradito: ¹ Inutilibus praeambulis praetermissis, statim ad rem veniens, tria. ² deest. ³ 3) quid de cooperatione de eiusque conditionibus. ⁴ « Intimam huiusmodi caritatis impulsionem, quae eo tendit ut in externum ipsa transeat donum caritatis, usitato iam nomine colloquium appellabimus » (Enc. *Ecclesiam suam*). ⁵ (Enc. *Ecclesiam suam*). ⁶ emendationis. ⁷ et, ut innui, iussum dedit Evangelium praedicandi omni creaturae. ⁸ et doctrina. ⁹ universalem voluntatem Dei salvificam vindicavit. ¹⁰ nuper perlucide a Summo Pontifice exposita. ¹¹ ...Quidquid est humanum nostra interest » (Enc. *Ecclesiam suam*). Colloquium ergo cum universa humana consortione serendum est, iis non exceptis qui nullam religionem profitentur, vel Deum negant, etsi, fatendum est, aliquo in casu « difficile cogitari quit de colloquio, ne dicamus id haberi non posse » (Enc. *Ecclesiam suam*). ¹² ac diligendos. ¹³ 3. De dialogo ut cooperatione. Huc redit quaestio de cooperatione cum acatholicis, cui, meo iudicio, nondum a Concilio adaequata solutio data est neque in schemate *de apostolatu laicorum* (n. 21) neque in schemate nostro *de Ecclesia in mundo huius temporis*. Et quidem hac in re non deficiunt locupletissima documenta Summorum Pontificum, speciatim ultimorum, ex quibus clara doctrina enucleari possit (cf. Enc. *Mater et Magistra, Pacem in terris* etc.). ¹⁴ nihil curantes si ingens multitudo hominum unda feratur, quasi struthocamelum qui, periculum ne videat, caput sub ala abscondit. ¹⁵ (*Mt.* 14, 15). ¹⁶ Sed potius, divino mandato obsequentes, in altum ducamus et in verbo Domini retia in capturam mittamus. ¹⁷ deest. ¹⁸ (*Epist. ad Diognetum*, 6).

16

EXC.MUS P. D. SERGIUS MÉNDEZ ARCEO
Episcopus Cuernavacensis

Venerabiles Patres,

Res, quam aggressuri sumus non unum locum tantum in hoc schemate obtinere potest, at praecipuum est hoc cap. II, quo Ecclesia proponitur propugnatrix libertatis internae et externae in assensu Deo revelanti, ut omnium hominum animos alliciat.

Ut ex dicendis patebit plene adhaereo iis quae dixit Sua Beatitudo patriarcha Maximus IV et episcopus carissimus Laravoire.

Et revera inter praecipua signa huius temporis adnumerandi sunt conatus ad responsabilitatem et dignitatem personae promovendam et ad libertatem tuendam atque fovendam, ideoque Ecclesia ex sese non solum libertatem religiosam coram aliis religionibus, sed in tota vita christiana, in ipsius exercitio, veram libertatem spiritus *Ecclesia* ¹ me-

rito debet promovere, *seclusa*² qualibet coactione, quae dignitatem personae humanae offendat vel sinceram fidem adulterare possit, nam Evangelium liberum hominum responsum provocare vult, cum nullo modo *hoc*³ assensum mere externum intendat, sed contra sinceram conversionem internam novamque vitam in Christo *sicut asseritur*⁴ in pag. 13, linn. 13-18.

Fides enim, quae per caritatem operatur, liberum est hominis responsum ad praeconium Evangelii. Ad libertatem nos vocat Christus his verbis: « si manseritis in verbo meo... veritatem cognoscetis et veritas liberabit vos... si Filius vos liberaverit, vere liberi eritis » (*dixit Ioannes*⁵). Et S. Paulus nos monet ut « huic libertati stemus qua Christus nos liberavit »...⁶

Agens de hac libertate christiana, S. Paulus docet Christum nos liberavisse a servitute legis, ita ut vera lex christiana non sit lex lapidibus scripta, sed lex cordibus scripta. Haec lex christiana est Spiritus Sanctus qui nobis datur ut sub eius ductu et filii Dei simus et ut filii Dei agamus. Sed quia Spiritus Sanctus est amor, lex christiana est amor seu caritas, quae diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum. « Plenitudo ergo legis est dilectio; qui enim alterum diligit legem implevit »...⁷

Tanta fuit motio Spiritus Sancti in S. Paulo circa libertatis assertionem ut iure possit dici tot difficultates et contradictiones *ipsum*⁸ passum esse tam ex Iudaeis quam ex christianis, quia libertatem a lege strenue sine interruptione sustinuit.

Non quidem quod S. Paulus amoralitatem et religionem sine obligatione et sanctione praedicasset, et destruens legem mosaicam aliam non substitueret etiam scriptam; sed quia omnis lex scripta etiam actualis ex se non sanctificat, prout S. Thomas patres secutus affirmat.

Ipse quidem agens de lege ita scripsit: « Lex vetus est multo gravior, quam nova; quia ad plures actus exteriores obligabat lex vetus in multiplicibus caeremoniis, quam lex nova, quae praeter praecepta legis naturae paucissima superaddidit in doctrina Christi et apostolorum; licet aliqua sint postmodum superaddita ex institutione sanctorum Patrum in quibus etiam Augustinus dicit esse moderationem attendendam, ne conversio fidelium onerosa reddatur »...⁹

Fatendum tamen est hunc spiritum libertatis et hanc legem christianam libertatis et amoris non semper promoveri cum leges mere ecclesiasticae multiplicentur et imponuntur. Leges ab Ecclesia conditae nihil aliud intendere debent nisi ut caritas promoveatur et dirigatur, non vero ut institutiones ab externo regantur et sustententur, ita ut, caritate et lege Spiritus in cordibus insculpta deficiente, peccata augeantur.

Quidquid in schemate de libertate spiritus et de dignitate personae humanae dicitur, approbatione quidem et laude dignum est; sed maioris momenti sunt facta quam verba. Unde omnino procurandum est ut omnes Ecclesiae leges ita statuuntur, ita explicentur, ut revera caritatem, vitam filialem, spiritum christianae libertatis foveant.

Et hoc quidem etiam magni faciendum est in dialogo cum mundo cuiuscumque generis sit, nam absonum omnino esset Ecclesiam aliam mensuram servare — quidquid sit de valore theologico huius usitatissimae distinctionis — *ad extra*, ut homines alliciat, et aliam *ad intra* ut hominibus mores et institutiones humanas imponat, vel ad impletionem divinarum legum exigat.

Si aliquis status modernus civibus suis pro transgressione legum minoris momenti vel legum valde numerosarum carcerem usque ad mortem minaretur et reapse maioritatem civium suorum talis poenae dignos iudicaret, quomodo tunc bona et sana relatio personarum ad societatem et evolutio dignitatis et responsabilitatis personarum in vera libertate et fiducia sperari posset.

Nunc autem chorus tot moralistarum sacerdotes et fideles docet quam plurimas leges ecclesiasticas obligare sub poena peccati mortalis — ergo sub sanctione mortis aeternae vel carceris in omnem aeternitatem. Si quinque auctores moralistas, hodie adhuc in multis seminariis lectos, comparamus et componimus, tunc inveniemus Ecclesiam catholicam paene ducentas leges mere positivas imposuisse quoad administrationem et receptionem sacramentorum inclusive quoad vestes sacras, quae leges sub peccato mortali obligant, paene nonaginta autem sub solo peccato veniali. Docti fuimus sacerdotem qui ex negligentia parvam horam Officii omitteret poena inferni damnatum iri, nisi ante mortem gratiam conversionis pro tali crimine reciperet. Seminaristae instruebantur totam eorum perfectionem et praeparationem ad sacerdotium in absoluta oboedientia versus regulas numerosas disciplinae externae consistere. Educatio ad sensum verae responsabilitatis et spontaneitatis saepe vix apparebat.

Nemo autem non videt clerum elucere debere maturitate personalitatis et sensu responsabilitatis evoluti.

Quod attinet legislationem pro omnibus fidelibus, magnus iam progressus considerari debet nova legislatio de ieiunio eucharistico. Quomodo enim intelligi poterat, si Ecclesia vel potius moralistae sub eius oculis minabantur sacrilegii peccatum et poenam aeternam iis qui post sumptionem unius guttae aquae accessissent ad eucharisticam mensam, cum leviores, uti dicebantur, transgressiones legum divinarum

nullam prohibitionem communicandi secum ferrent. *Et alia possemus addere exempla.*¹⁰

Mirum autem est mandata mere positiva Ecclesiae, etsi quandoque non facile intelligitur valor et momentum speciale, sub maioribus minis et sanctionibus inculcari quam ipsum magnum mandatum Domini et alias leges a Creatore et Redemptore cordibus inscriptas.

Omni tempore, sed nunc magis quam unquam, spectaculum facti sumus omnibus hominibus. Quodnam autem spectaculum hoc est ut Ecclesia templa sua impleat ita ut ad mysterium centrale fidei nostrae, mysterium nempe Paschale, fontem gaudii, solatii et spei nostrae celebrandum, paena peccati mortalis indigeat? Nonne constrictio haec peccata in millia millium multiplicat, a pluribus impletur more ad carcerem damnatorum et pro veris christianis superflua est et non semel ...¹¹ scrupulorum?

Conclusio. Ecclesia auctoritative finem faciat huic rigorismo in materia legum ecclesiasticarum. Potius renovata et magis adaptata legislatione et benigna instructione valores et momentum legum demonstret et filialem magis fiduciam et oboedientiam in spiritu libertatis promoveat. Leges mere positivae, praesertim « praecepta, sic dicta, Ecclesiae », si non est ratio gravissima, ne imponantur sub sanctione inferni. Dixi.

In textu scripto tradito: ¹ deest.   ² exclusa.   ³ deest.   ⁴ deest.
⁵ *Io.* 8, 2-36.   ⁶ (*Gal.* 5, 1).   ⁷ (*Rom.* 13, 13-18).   ⁸ Paulum.   ⁹ (I-II, 107 a. 4).   ¹⁰ Et adhuc hodie forsitan non in lectionibus sed in libris moralistae permulti illis fidelibus qui carnem, etsi vilissimam, feria VI manducant, gehennam aeternam ignis minantur, cum aliis qui splendidam dapem piscium et tot aliorum ciborum exquisitorum sibi feria VI permittunt, ianuas caeli apertas declarent. Etiam quoad longissimos tractatus de operibus servilibus idem paene dicendum est: innumerabilia paene peccata cum sublimissimis distinctionibus etiam ibi in manualibus inveniuntur. E. g. novissima editio (Aertnys-Damen, *Theologia Moralis*, Torino, Marietti 1956, ed. XVII, n. 509; vol. I. Idem a permultis aliis manualibus asseritur, etsi in schola saepe ridiculisantur) manualis bene noti adhuc docet « acu pingere » non esse opus servile, sed licitum. « Acu autem texere iis annumerantur » et si per horas protrahitur est peccatum mortale a. v. ducit ad gehennam aeternam.   ¹¹ causa.

EXC.MUS P. D. GERARDUS HUYGHE

*Episcopus Atrebatensis**Venerabiles Fratres,*

Caput III schematis *de Ecclesia in mundo huius temporis* sub n. 18 ...¹, loquitur de dialogo cum non-christianis. Hic dialogus maximi est momenti. Sed non poterit vere institui, nisi verificentur duae conditiones: 1. Non erit dialogus cum non-christianis si non existit dialogus internus cuiusque baptizati cum Spiritu Sancto; 2. non erit dialogus cum non-christianis si non existit dialogus verus inter diversas classes membrorum Ecclesiae.

1. *Prima conditio*.² Nullus dialogus verus cum non-christianis sine vero dialogo interno cum Spiritu Sancto. *Breviter dico* ³: Dialogus non supponit primo dispositionem ad loquendum, sed dispositionem ad audiendum. Haec dispositio nascitur et in intimo corde evolvitur prout credamus activae Spiritus Sancti in nobis praesentiae. Ille suggerit nobis semper et docet nos per eventus quos vivimus aut verba quae audimus.

Haec Spiritus Sancti auditio expostulat ut oratio nostra non sit fluxus verborum, sed silentium ...⁴, expostulat etiam ut disponamus cor nostrum in humilitate et abnegatione...⁵

Sic, Spiritum Sanctum audientes, alios audire poterimus in fructuoso dialogo, nam in omnibus hominibus, etiam insciis, operatur Spiritus Sanctus. Ille Spiritus magister est et inspirator omnis dialogi...⁶

2. *Secunda conditio* ⁷: Nullus dialogus verus cum non-christianis sine vero dialogo inter diversas classes membrorum Ecclesiae. Spiritui Sancto nobis sic attentis, necesse est insuper quod Ecclesia ipsa, cui in die Pentecostes plenitudo Spiritus Sancti data est, sit imprimis ...⁸, congregatio ubi dialogus ille vere fraternus sit possibilis.

De facto tamen ⁹ Ecclesia crebro apparet non sicut caritatis congregatio — ut aiebat Ignatius Martyr cum loquebatur de Episcopo ut « caritati » talis loci praesidente — sed ut administratio quaedam impersonalis; non sicut schola caritatis dialogum suscitans, educans, adiuvens, sed sicut aliquis relationum nexus in quo alii imperant plus minusve solliciti de sua propria auctoritate, alii oboediunt plus minusve confidentes et securi quando libertatem filiorum Dei usurpant...¹⁰

Circa *rectam indolem Ecclesiae*,¹¹ Fratres venerabiles, nos episcopi et omnes praelati in Ecclesia, quam maxime attentos, praesertim hodie, esse debemus. Sicut omnis societas humana, Ecclesia Christi constituitur primo et principaliter tali inter se communione personarum...¹² secundo autem, etsi certe necessario, iuridicis institutionibus et auctoritatibus ...¹³. Firmiter tenere debemus quod in Ecclesia, sicut in omni societate humana, illae auctoritates et institutiones ad servitium sunt et non ad extinctionem huius caritativae amicitiae in qua sola fit et fieri potest personarum ...¹⁴, laeta et foecunda promotio.

Quis vero ignorat quod frequenter inter nos, illa laeta libertas filiorum Dei in caritate fraterna, illa ad confidentem dialogum aspiratio in Ecclesia refrenantur moribus abusive auctoritativis et iuridicis, dialogo et etiam caritati mortiferis.

*Aliqua exempla afferre vellem.*¹⁵ Coetus aliquis fidelium spontaneam associationem instituit ad perfectionem adipiscendam vel ad servitium quoddam hominibus praebendum: statim ecclesiastica auctoritas, non praemisso humili, patienti et caritativo dialogo, leges minutas et multas imponit, quae, frequenter, non liberant homines in eorum progressu ad perfectam caritatem, sed potius super eorum cervices iugum imponunt quod neque patres nostri neque nos portare potuimus...¹⁶

Sacerdotes quidam, anxie prospicientes vanitatem aliquarum apostolatus formarum in quibusdam campis ministerii apostolici, novas formas et certe difficiles inquirunt: mox, sacerdotibus illis cum suspitione plus quam cum amore consideratis, observantiae canonum iurisque Ecclesiae dure et aspere ...¹⁷, revocantur.

Theologi nonnulli, suo difficili muneri satisfacere conati, quaerunt et proponunt responsiones Verbi Dei novis quaestionibus quae surgunt in vita hominum vel etiam Ecclesiae: mox, intervenientibus denuntiationibus modo a Domino tamen firmiter et explicite interdicto ...¹⁸, in condemnationem non auditi incident, et in perdurantem usque ad mortem suspicionem.

Multa alia exempla similia afferre quisque nostrum posset insufficientis dialogi inter fideles et eorum pastores, inter parochos et curias dioecesananas, inter clericos dioecesanos et clericos regulares, inter religiosorum religiosarumque curias generales vel locales superiores et religiosos vel sorores, etc.

Experientias illas dolorosas durum est nobis evocare. Sed Ecclesia, et praesertim hierarchia apostolica, cum omnes homines invitare desiderat ad dialogum sicut in schemate nostro, primo debet interrogationem et forte reformationem de seipsa facere, si incidere non vult sub

valde tremendis Domini verbis de pharisaeis: « Dicunt et non faciunt »...¹⁹

Necesse est ergo ut, priusquam invitet mundum universum ad dialogum, Sacra Synodus nostra in Ecclesia suscitetur reformationem omnium morum, vel etiam institutionum et legum quae, in omni gradu hierarchiae, dominativam caecamque auctoritatem magis sapiunt ac fraternum et vere caritativum dialogum, dialogum scil. verae amicitiae.

Conclusio. Tali quem dixi modo ab intimo cordis et animae Spiritui Sancto attendentes et innixi, educati etiam in omnibus vitae Ecclesiae relationibus in vera caritatis amicitia, christifideles audire assuescent homines qui in mundo nondum credunt in Christum nec in divinam Revelationem cuius Christus centrum est et lumen. Dixi.

In textu scripto tradito: ¹ pag. 19, lin. 35. ² deest. ³ deest. ⁴ amore plenum. ⁵ Nam Spiritus Sanctus non loquitur in nobis, nisi parati simus oboedire suggestionibus eius. Ut dicit Scriptura, homo debet esse « tardum ad loquendum, promptum ad audiendum » et « si hodie vocem Dei audimus, non debemus obdurare corda nostra ». ⁶ Utinam in corde nostro Eum audiamus ut possimus vocem eius in fratrum nostrorum verbis agnoscere! ⁷ deest. ⁸ caritate evangelica in moribus quotidianis praevalente. ⁹ Mere iuridicae vel auctoritatis vel oboedientiae relationes, quae reapse in coetibus et institutionibus nostris persaepe praevalent, hoc certe facere non possunt. Talibus ex relationibus sequitur e contra quod. ¹⁰ Dialogus certe nequit efflorescere si, priusquam ad iuris vel auctoritatis relationes aliunde necessarias adveniatur, vera fraterna caritas non instituitur tanquam fundamentum omnium relationum inter discipulos Christi Dei, cum sincera aestimatione pro unaquaque persona humilique et laeta acceptione veritatis circa quam a Deo testimonium dari potest vel etiam debet. Doctrina haec de caritate magni momenti est in notione vere christiana dialogi. Ut docet S. Doctor communis Thomas, caritas non est certe egoisticus et dominatrix amor, nec etiam benevolentia quaedam tantum, etsi sincera et sedula, sed amicitia, i. e. communio amoris eiusdem boni inter amicos. Bonum nostrum commune est donum Dei perfecte omnibus nobis datum in Verbo Dei incarnato et in Spiritu Sancto in cordibus nostris iam inhabitante vel iam impellente. Dialogus inter fratres sic a Patre locupletatus primo et per se caritatis est opus, i. e. amicitiae opus. Caritas talem dialogum exoptulat, sicut e contra, eo deficiente, caritas non potest crescere, immo etiam deperit quia privatur experientia communionis, in qua formaliter consistit. ¹¹ talem indolem caritatis christianae. ¹² i. e. a Deo electorum. ¹³ quorum curae institutiones istae committuntur. ¹⁴ scil. fratrum nostrorum in Christo. ¹⁵ deest. ¹⁶ (cf. Act. 15, 10). ¹⁷ etsi cum verbis melliferis. ¹⁸ (Mt. 18, 15-17). ¹⁹ (Mt. 23, 3).

Animadversiones additae:

Pag. 19, in initio lin. 33, addere et invertere: « ... idonei fiant ad attente audiendum veritates quas homines non credentes melius forte ac ipsi iam possident, ad discernendum quod est iuxta Christum, et etiam, sine ulla nec humani prose-

lytismi, nec spiritualis paternalismi specie, sed discreto humilique testimonio, ad propriam spem cum eis communicandam ».

Pag. 19, lin. 35: textus sic mutari et compleri posset: « Ad hoc multum confert vera humilitas et abnegatio in prosequendo vero et bono, necnon habitualis, religiosa et proprie theologalis interior attentio ad audiendum Spiritum Sanctum qui in omnibus nobis habitat vel inhabitare intendit, et de quo Dominus Iesus promisit quod nobis docebit omnia et suggeret omnia quaecumque Ipse dixerit nobis (*Io. 14, 26*). Illo divino interiori Magistro sic docente, cum fratribus nostris fructuose mutuoque profectu colloqui docemur. Deficiente vero illa interiori relatione, ad dispersionem mentium et cordium quam frequenter vertimur ».

Pag. 19, post lin. 35, paragraphus nova addi posset: « Ecclesia ipsa in primis debet esse pro omnibus membris suis vere divinum dialogi locum, in spontanea laetaque caritatis amicitia. In omni gradu apostolicae hierarchiae, invigilent pastores ut mos nullus nullaque lex vel institutio obstaculum sit simplici, confidenti fraternoque dialogo christianorum inter se vel cum hierarchia. Si institutiones quaedam, a praeterito in praesenti haereditate nostra provenientes, evangelicae communioni in Ecclesia Christi obstaculum nunc faciunt, quam primum reformentur vel etiam aboleantur. Praeceptum caritatis, quo a Domino invitamur ut diligamus invicem sicut Ipse dilexit nos (*Io. 13, 34*), eodem Domino docente debet intelligi et in praxim duci sicut praeeptum verae amicitiae, quae sponte dialogum postulat circa omnia quaecumque unusquisque hominum a Patre, loquente Domino Iesu et inspirante Spiritu Sancto, audivit (cf. *Io. 15, 15*). Dialogus ille in Ecclesia ipsa maioris necessitatis in dies fit si vere, ut multi opinant, homines ad adultam aetatem accedunt et si, ad dialogum invitantes omnes homines bonae voluntatis, Pastores Ecclesiae sub tremendo iudicio Domini adversus Phariseos incidere nolunt “ Dicunt et non faciunt ” (*Mt. 23, 3*) ».

Pag. 19, lin. 39, addere: « ... ad conditiones huius dialogi discernendas et implendas... ».

Pag. 20, lin. 6, delere: « ... de re religiosa et morali... ».

Pag. 20, lin. 8, loco « spiritus caritatis », scribere « caritas » vel fortius « caritatis amicitia ».

Pag. 20, lin. 9, loco « vigeat », scribere « vigeant ».

Pag. 20, lin. 13, loco « spiritus fraternitatis et iustitiae », scribere verius et fortius « fraternitas et iustitia ».

Moderator: Sic finis imponitur discussionibus de cap. III. Cras fiet transitus ad cap. IV et erit congregatio hora nona.

Em.mus P. D. EUGENIUS card. TISSERANT: Reponatur Sacrosanctum Evangelium.